

ARENNIOS 12

Col·lectiu pel Museu Arxiu d'Arenys de Munt

Desembre de 2019. 2a Època

Conservem la nostra memòria

Editorial

Bandolers, trabucaires i lladres de camins: el cas del Becaina.....Imma Moratalla

Els Roca *rellotgers*.....Gaspar Casals

Honors i privilegis. Senyors feudals a Sant Martí d'Arenys ?(part III).....Gustau Adzerias

La carta misteriosa..... Agustí Barrera

Apòstols i mercaders. Seixanta anys de lluita social a Catalunya.....Agustí Barrera

La construcció del nou campanar a Sant Martí d'Arenys (1514- 1521)..... Francesc Forn

Els obrers de la parròquia. Primeres autoritats municipals abans del Consell.....Francesc Forn

La granja avícola Santa Clara del Dr. Zariquiey a Arenys de Munt, 1924- 1930. Elies Surroca

Imatge coberta: Anvers i revers del bitllet de 50 cèntims emès pel Consell local d'Arenys de Munt, amb data 5 d'abril de 1937. Està signat per Joaquim Banchs, Conseller d'Economia i per l'alcalde Miquel Calafell, ambdós de la CNT.

Equip de redacció

Gustau Adzerias
Gaspar Casals
Francesc Forn
Imma Moratalla
Elies Surroca
Montse Viader

Impressió: Printcolor. Santa Perpètua de Mogoda
Dipòsit legal: B-24.270-1986

Amb la col·laboració de l'Il·lm Ajuntament
d'Arenys de Munt

L'Equip de Redacció de l'Arennios no es fa necessàriament solidari amb els articles signats, els quals expressen únicament l'opinió dels seus autors.

La major part de la documentació que es guarda a l'Arxiu Històric Municipal d'Arenys de Munt pertany al segle XX. L'any 1900 constitueix una mena de data fatídica que posà fi a molts documents que s'havien custodiat a les dependències municipals. Fins avui desconeixem la raó d'aquesta greu mancança; tot i que una dada que ens pot acostar a la solució de l'enigma és que l'any 1902 l'alcalde Ramon Vernis fou tancat a la presó sota l'acusació de "cremar papers" del consistori. Les turbulències municipals i le lluites de poder s'emportaren per davant bona part de l'arxiu municipal.

Tot i la *foguera* (si és que mai va existir), el buit de documentació és massa gran per haver desaparegut en un acte puntual. En contra del que podria semblar i que algú, tossudament, encara segueix repetint, la guerra de 1936 a 1939 no comportà cap destrucció significativa de documentació municipal. Ben al contrari, molts documents foren conservats i inventariats al llarg dels tres anys de guerra. On van anar a parar, doncs, els llibres i pergamins dels segles XVI, XVII, XVIII i XIX? Per desgràcia de tothom, l'atreviment dels ignorants és molt pitjor que les guerres més destructives i ens temem que en diverses operacions de *neteja* fou eliminada molta documentació que ara trobem a faltar. Això només són suposicions, però la manca d'un inventari feia molt difícil, per no dir impossible, el control sobre la documentació municipal.

Avui la sensibilitat cultural de la nostra gent ha millorat notablement. Molta gent d'Arenys de Munt valora la seva documentació familiar, sigui antiga o no, i fa els possibles perquè no desaparegui. L'Arxiu Històric Municipal i l'Arxiu del Col·lectiu, ubicats a Can Borrell són dues entitats cabdals per guardar o microfilm tota la documentació d'Arenys de Munt per tal que esdevinguin una peça més del gran trencaclosques que és la història del nostre poble. L'Arxiu Històric és essencial per conservar la nostra personalitat, per entendre el present i per arrelar les noves generacions d'arenenyencs al seu poble i la seva cultura.

La conservació del nostre passat és una feina immensa que demana la col·laboració de tothom, per tal que l'esforç i el treball de les persones que ens han precedit, puguin esdevenir un referent per a les generacions futures.

BANDOLERS, TRABUCAIRES I LLADRES DE CAMINS: EL CAS DEL BECAINA

Imma Moratalla i Valls

En l'imaginari català la figura dels bandolers es troba envoltada d'una aura mítica, malgrat que en les èpoques en que només es viatjava a peu, a cavall o bé en carruatges abundaven els malfactors que tallaven el pas i robaven als caminants i viatgers, eren els temps dels bandolers i lladres de camí ral, llavors perquè solien estar ben vistos per la població?

A Catalunya aquest tipus de violència es remunta a l'alta edat mitjana, tot i que no serà fins a finals del segle XIV en que apareixen els bandolers, nom que rebien els homes de "vida airada" que es llogaven en el bàndol dels senyors. Quan va agafar força el poder reial aquestes bandositats no eren tant necessaris i aquests bandolers d'ofici quedaven sense ocupació i sense altres mitjans de subsistència que el robatori i el pillatge. Va ser llavors que s'organitzaven en bandes que treballaven pel seu compte, s'amagaven en els boscos, sortien per fer tota mena de malifetes i costava molt d'agafar-los, malgrat tot si queien en mans de la justícia eren declarats reus de delictes comuns i penjats sense contemplacions.

Al llarg del temps però, molts d'aquests malfactors no eren mal vistos per la població perquè no feien malbé res ni maltractaven ningú i eren mirats en simpatia i més quan de vegades lluitaven pel millorament de la gent humil i per això se'ls ajudava.

El cançoner està ple de personatges mítics com ara Antoni Roca, Pere Roca Guinart "Perot lo lladre", Miquel Morell, Joan de Serrallonga, i un llarg etcètera. Un altre factor també decisiu en aquesta estimació popular el té que tots els bandolers defensaven els furs de la terra contra el despotisme central, es declaraven enemics del rei, per exemple Roca Guinart es complaïa en fer saber que no reconeixia ni volia reconèixer l'autoritat reial; en Trucafort de la Pobla de Lillet va exclamar davant d'un comissari: El rei? Qui és el rei? Nosaltres no coneixem el rei. I és que uns i altres es consideraven defensors de les llibertats del país, per això gaudien de la simpatia, l'auxili i la protecció del poble, dels clergues i de la noblesa, i per aquest motiu viles, castells, palaus i abadies acollien bandolers. Les autoritats autòctones s'hi sentien lligades perquè patien la intromissió castellana i els pobles encara més perquè patien quan entraven els soldats reials fins al punt que anaven a buscar els bandolers perquè

els defensessin, en aquests moments els bandolers es van partir en dos bàndols: els nyerros i els cadells, no obstant quan calia s'unien per anar contra el Virrei.

Aquest moviment bandoler dequeia o reapareixia depenent també dels moments de més repressió. Després de la guerra de Successió, amb la capitulació de Barcelona el 1714, amb les greus conseqüències de repressió i misèria, molts per tradició bandolera marxaren a les muntanyes. El darrer bandoler català va ser Carrasclà que va marxar a França i al 1731 apareix comandant un batalló de tropes bavareses al Tirol.

Tot això demostra la força de les cançons que arribaven al cor del poble, el qual les anà transmetent de pares a fills, amb una finalitat moral, ja que sempre deixaven constància de la fi del malfactor, del càstig que rebia, normalment penjats i esquarterats, com aquest paràgraf de les "Cobles fetes sobre la justícia i mort d'Antoni Roca i de Sebastià Corts son companyó"

"Teniu mals, teniu empaig
no prengau aquest camí
ans vinga del cel un raig
queus traga molt prest daci
que veureus ajusticiats
amb turments i desonors
no sabent si sou salvats
que açó tinch sobre lo cor"

A finals del divuit i sobre tot el dinou apareixen els anomenats trabucaires, eren grups més o menys irregulars d'homes condicionats per la pobresa, que armats amb aquestes armes de foc vivien sovint al marge de la llei. Per una banda, sobreviuen d'aquesta manera i per l'altra, s'enfrontaven al poder establert. Aquí ens ha arribat un doble concepte idealitzat dels trabucaries, el de la gent sense recursos que els consideraven herois i el dels estaments propers a la monarquia que els perseguïen pels furtcs que cometien.

Per il·lustrar del que parlem ens centrarem en la figura d'en Martí Plademunt Umbert "àlies Becaina" que havia nascut el 12 de febrer de 1793 a Arenys de Munt, tant la família materna com la paterna eren del poble. Els seus pares varen tenir cinc fills i tots sense excepció varen ser batejats a la parròquia de Sant Martí. La seva era una família humil, el seu pare i el

seu avi patern eren bracers i la família materna es guanyaven la vida com a jornalers en tota mena d'obres.

el darrer d'aquesta mena de suplicis que es dugué a terme a la ciutat. Va ser tant gran la impressió que va

Il·lustració del llibre "Cançons de bandolers i lladres de camí ral" de Dani Cortijo, Nil Rides i W. Morales (2016) autora dibuix Carme Girbés

Quan va arribar a l'edat adulta, Martí, marxa d'Arenys de Munt i al febrer de 1826 compareixia davant del rector de l'església parroquial de Sant Pere d'Osor disposat a casar-se amb la donzella Maria Noguera. Ella era filla d'un ferrer i en canvi en Martí Plademunt reclamava l'ofici de roder, era una feina dura. Treballaven de setembre a maig, ja que a l'estiu es deixava reposar els arbres. No era gaire bona tria pel sogre, però fos com fos Martí es va casar amb la filla del ferrer i nou mesos justos després van tenir una nena, batejada amb el nom de Maria.

Només havia passat un mes del bateig de la petita Maria, quan a la població d'Osor es va cometre el primer assassinat. A partir d'aquí es varen anar succeint una sèrie de morts sempre amb el mòbil del robatori, fins al punt que es va identificar l'agressor en un tal Becaina o Vacaire, i es van oferir cinc-cents duros a qui l'atrapés. Aquesta quantitat era una suma fabulosa el que venia a suposar que no tardaria gaire en ser atrapat. Segons els autors Bruguera i Ramió en un estudi sobre Osor han considerat que les Guilleries era una zona afectada pel bandolerisme i per les partides de trabucaries, i consideren a Plademunt el trabucaire més destacat de la centúria.

Va ser pres pel que sembla pels voltants del cim de Sant Gregori per una partida de carboners companys seus. Va ser condemnat a ésser esquarterat a Girona. L'execució va tenir lloc un dia de juny de 1829, i va ser

produir als gironins que sorgí la dita local de fer *la fi del Becaina* quan es volia preveure el mal acabament d'una persona; perquè servís d'exemple. Els membres arrencats del seu cos foren posats dins de gàbies i repartits pels indrets que havia terroritzat. Tota Catalunya va pagar per la mort de Martí Plademunt: s'havia de pagar la recompensa, la quantitat generada pel funcionari de justícia que dictava la sentència de mort, la construcció del cadafal, de vega-

des, com va ser aquest cas, les despeses ocasionades pel botxí que venia de Barcelona, en total varen ser cent vint-i-cinc duros i mig. El corregiment de Girona pagaria en total dos mil cinc-cents deu rals de billó, a repartir entre els pobles del corregiment, a Arenys de Munt li va correspondre 18 rals de billó.

“Demanem tots perdó a Deu
que nos libre de tal lanse
y al suplici ha donat fi
lo facinerós Bacayna
Mal usà no pot durà
la Justícia mai sa cansa”

Bibliografia

GIBERT, JOSEP *Cançons de bandolers i lladres de camí ral*. Edicions Raima. Barcelona 1989, primera edició 1948

JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT

“L'Administració de Justícia en l'àmbit local. (Per la fi d'en Becaina. Petita història d'un assassí)”

1. El rellotge domèstic català

A l'entrada de l'Ajuntament d'Arenys de Munt es poden contemplar dins d'unes vitrines tres exemplars de rellotge domèstic català del segle XVIII amb la inscripció en el disc frontal de la paraula Arenys. L'activitat de fabricar rellotges domèstics la va iniciar a Arenys de Munt una família cognominada Roca, originària de Juneda, les Garrigues. Posteriorment la mateixa família, coneguda com els Roca rellotgers, la va estendre fins a Arenys de Mar.

Durant el segle XVIII, les famílies benestants que tenien possibilitats econòmiques varen començar a demandar rellotges domèstics per poder controlar el temps des de dins les seves cases. En aquella època, Catalunya no era un país de tradició rellotgera on hi haguessin professionals experts en fabricar rellotges, però sí tenia en canvi bons artesans relacionats amb la manipulació del ferro i d'altres metalls que necessitaven un cert grau de precisió com els fabricants de panys i claus (serrallers i manyans) o d'armes de foc com pedrenyalers, canoners o encepadors. Els artesans del ferro es varen atrevir en els seus tallers a imitar a mida més petita la tecnologia dels rellotges de campanar per fer-los encabir dins unes caixes de fusta. Com que molts dels rellotges de campanar que hi havia aleshores ja tenien més d'un segle d'antiguitat, la característica principal de la maquinària dels rellotges domèstics va ser el seu primitivisme. El disseny tècnic era bastant rudimentari i les peces eren fetes com un treball d'artesania de miniaturització. Tot i això, el rellotges catalans tenien una característica que els feia únics: el sistema d'escapament que transforma l'oscil·lació del pèndol en la rotació de les busques estava format per una roda amb dents en forma de triangle equilàter amb un angle aproximat de 60°, particularitat que no es troba en cap altre sistema d'escapament. Aquest sistema es va batejar l'any 1958 com *l'escapament català*.

En canvi el disseny extern de la caixa que contenia el mecanisme era bastant actualitzat, ja que les esferes eren similars a la dels rellotges francesos i anglesos. La decoració era característica de cada taller; així els rellotges sorgits d'Arenys tenen un frontispici semicircular amb un disc on hi ha gravat no sempre de manera regular, l'any de fabricació, les paraules Arenys i/o Catalunya i el nom i cognom del rellotger autor de la peça. Es caracteritzen també per portar a la part de dalt dues campanes d'una

mida relativament gran, situades una al damunt de l'altra, i molt separades del mecanisme. La més petita és la que toca els quarts i l'altra la de les hores. Però sobretot els rellotges arenyencs es reconeixen per un tret diferencial: 31 dels 36 rellotges coneguts són els únics de tot el conjunt de rellotges catalans que porten inscrit l'estar fets a Catalunya o Catalunya. Fins ara s'han localitzat a tot Catalunya dotze tallers de rellotgeria domèstica que estan situats a Arenys, Barcelona, Centelles, Gironella, Igualada, Manresa, Mataró, Moià, Olot, Sant Joan de les Abadesses, Terrassa i Vic.

Gràcies a les característiques de cada taller s'ha pogut identificar la procedència de tots el rellotges conservats. L'últim inventari i catalogació dona una xifra de 159 rellotges, 18 esferes i 4 màquines, dels quals 36 rellotges i 1 esfera són atribuïts als tallers dels Roca rellotgers d'Arenys, un 22% del total, sent la segona localitat de tot Catalunya on es conserven més rellotges, darrera de Moià. Els exemplars arenyencs es troben en col·leccions particulars i en diferents museus d'arreu del país com per exemple el Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Terrassa, el Maricel de Sitges, el museu episcopal de Vic o el museu d'Arenys de Mar amb quatre exemplars. Com hem dit al començament d'aquest article, a l'entrada de l'Ajuntament n'hi ha tres. Fora de Catalunya n'hi ha cinc a la col·lecció Crèdit Andorrà d'Andorra i un al Schoonhoven Museum d'Amsterdam.

La fabricació de rellotges domèstics a Catalunya es va extingir després de la Guerra del Francès quan varen entrar rellotges francesos de la regió de Morez i d'alemanys procedents de la Selva Negra de molta qualitat i preu molt assequible. Tots el tallers catalans varen tancar el primer quart del segle XIX. La data més tardana que trobem en un rellotge fabricat a Arenys és de l'any 1814.

2. La nissaga dels Roca rellotgers

Josep Roca Santandreu (1690-1774) va néixer al poble de Juneda, a prop de Lleida (1). Era manya de professió i el seu pare era encepador, és a dir, el que encaixava la part metàl·lica d'una arma de foc amb la part de fusta o culata. Com veiem els dos tenien aquests oficis relacionats amb la indústria del ferro que permetien reproduir en miniatura els mecanismes dels grans rellotges de campanar.

La primera notícia que tenim d'ell és el seu casament amb Teresa Catà i Blanc l'abril de l'any 1714 i ja se l'anomena Roca rellotger. Feia tot just tres anys que Arenys de Munt havia estrenat un rellotge de campanar amb dues campanes, una per els quarts i una altra per les hores. Normalment aquests rellotges necessitaven algun expert per fer-li el manteniment i anar-lo ajustant diàriament. Dos mesos abans del casament de Josep Roca, Narcís Valls que durant vuit anys havia estat el rellotger municipal de Mataró (1705-1713) havia mort a Arenys de Munt (2). Qui sap si Josep Roca va venir des de les terres de ponent a substituir el que podria haver sigut l'encarregat del rellotge del campanar d'Arenys de Munt.

Pocs anys després del seu casament, Francesc Bellsollé li estableix una peça de terra edificable d'un cos i mig d'ample al carrer Sant Martí, en el moment que la riera començava a urbanitzar-se.

De la seva activitat professional no ens ha arribat cap rellotge que se li pugui atribuir. En canvi sí sabem que l'any 1742 l'Ajuntament li encomana el manteniment del rellotge públic, contracte que li va ser renovat el 1750.

El negoci li deuria anar força bé i va començar a augmentar el patrimoni en dues peces de terra, una situada al Torrent d'en Puig anomenada el Mas Vell, i l'altra a l'indret anomenat Roca de Llop. També va ampliar la casa del carrer Sant Martí establint un nou cós de terra contigu al que ja tenia. Aquesta ampliació va permetre a la nissaga Roca disposar de l'habitatge i el taller al bell mig de la població durant quasi dos segles. Hem situat aquests dos cossos de terra entre els actuals números 48, 50 i 52 del carrer Sant Martí, cases conegudes per ca la Teresa Mas (Papereria Sergi), cal senyor Pujol (amb una balustrada modernista de l'any 1917) i can Rius (abans cal Cadi- raire) (3). Fins a mitjans del segle XX encara hi havia veïns que situaven a cal rellotger en aquest lloc.

Del seu matrimoni va tenir nou fills (4), alguns morts prematurament. La bona marxa del negoci va permetre a Josep Roca dotar les noies amb unes bones quantitats de diners per poder-les casar amb menestrals i pagesos. Josepa es va casar amb el calderer de

Cardedeu Mateu Lladó, Teresa amb el pagès Martí Colomer, Maria amb el boter Josep Solé, Antònia amb el corder Miquel Sagré i Francisca amb el boter Josep Catà (5). El fill fadrístern Francisco, es va casar amb una llegítima de 250 lliures amb Antònia Novell de Santa Maria de Palautordera, establint-se en aquesta vila com a serraller i rellotger. El seu fill, Salvador Roca i Novell va ser també rellotger.

Josep Roca va viure fins els 85 anys i el seu fill gran, Feliu, va ser l'hereu del patrimoni i el continuador de l'ofici familiar.

Feliu Roca Catà (1720-1792) Assentat en el domicili i taller familiar, es va casar l'any 1745 quan tenia 25 anys amb Esperança Tolrà i Lladó de Vilassar. El matrimoni va tenir set fills (6) sobrevivint només tres nois: Felip, que es va llicenciar en farmàcia (apotecari en deien en aquell temps) l'any 1776 i va marxar cap a la ciutat de Córdova de Tucuman (Argentina) on hi va obrir una farmàcia. Els seus fills i néts es varen casar amb descendents de catalans (7). El següent noi, Josep, va establir-se a Barcelona i va exercir l'ofici de tirador d'or, que eren els que fabricaven els fils de metalls preciosos que servien per brodar. El fill gran, Francesc, va ser l'hereu del patrimoni i del negoci familiar. La bona marxa del negoci rellotger va permetre a Feliu Roca ampliar el patrimoni rústic amb dues peces de terra més.

Cases de la Rieras que ocupen el lloc on havia estat Cal Rellotger

Segons JM Pons i Guri de tots els rellotges conservats dels Roca, no n'hi ha cap que sigui obra de Feliu Roca Catà. Els que porten l'autoria de Feliu Roca corresponen al seu nét, que es va dir igual que ell. En canvi sí que tenim un testimoni documental d'un rellotge fet per l'avi Feliu Roca. L'any 1752 Josep Bellsollé de la Torre anota en el seu llevador de censos que Feliu Roca li fa entrega d'un rellotge de sala.

Feliu Roca va tenir una destacada i problemàtica presència en la vida pública. L'any 1777 va ser nomenat batlle per Bonaventura de Jalpí i Villaba per exercir el càrrec en nom seu, però es va trobar amb l'oposició de l'Ajuntament que va maniobrar perquè no ho fos. Per obtenir el seu propòsit, els regidors varen acusar a Feliu Roca de tenir el rellotge municipal en males condicions i exigint-li que l'arreglés ja que [el rellotge] "está muy derrotado, como lo indica el desconcierto con que toca las horas, ya en un tiempo avanzadas y otro retardadas". Feliu Roca creia que no era responsabilitat seva arreglar el rellotge públic ja

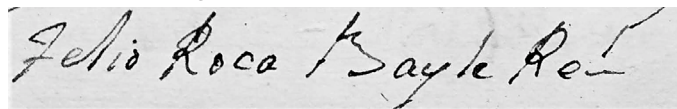
que el contracte havia caducat amb la mort del seu pare. Successius requeriments de l'Ajuntament i de la Intendència del Principat de Catalunya no el varen fer canviar d'opinió. L'Ajuntament i Feliu Roca varen acordar el peritatge de la maquinària del rellotge per part de dos experts rellotgers de Mataró, Josep Balí i Domingo Regués, que varen certificar que el rellotge del campanar no tenia cap defecte (8). Feliu Roca va desistir de portar el manteniment del rellotge municipal. Llavors, l'Ajuntament va encomanar la tasca a un inexpert sastre que es dedicava només a donar corda diàriament i a untar amb oli la maquinària. Tres anys més tard, l'Ajuntament tip d'avisar a un expert de fora del poble cada vegada que s'espatllava el rellotge del campanar, va firmar un nou contracte de manteniment amb Feliu Roca i el seu fill Francesc, aleshores un ja reputat rellotger. Pare i fill Roca quedaven exempts de tota responsabilitat si el rellotge s'espatllava per causa de la guerra, d'un llamp o de qualsevol altre fet imprevist (9).

Francesc Roca Tolrà (1748-1807). Va fer l'aprenentatge al taller familiar amb el pare i l'avi rellotgers. De tota la nissaga és del que es conserven més rellotges amb la seva firma: tretze en total, dels quals dotze estan datats entre 1775 i 1800 i un sense datar. Francesc Roca devia tenir una bona fama com a rellotger. L'any 1777 el trobem arreglant el rellotge municipal de Mataró (10) i l'any 1780 construeix el rellotge del campanar de l'església parroquial de la Santa Creu de Calafell, peça que encara es conserva i que es pot contemplar en el museu de la parròquia (11).

Es va casar amb Teresa Fontrodona Ribas de Caldes d'Estrac i va tenir deu fills (12). Li varen sobreviure Esperança, casada amb Llorenç Borrell del mas Borrell(13), Teresa casada amb el metge Pacífic Rovira, Antònia casada amb el sastre Antoni Ferrer, Josep, Pere, establert a Algeriras, i Feliu, que va ser l'hereu.

Francesc Roca va participar de la vida pública d'Arenys de Munt exercint el càrrec de regidor tercer de l'Ajuntament. Però no va deixar de vetllar pel patrimoni i l'any 1795 va comprar una nova peça de terra, aquest cop situada al rial Pasqual. I també va ampliar el negoci cap a la veïna població d'Arenys de Mar comprant l'any 1791 una peça de

terra edificable d'un cós i mig d'ample al carrer de la Bomba. Anys més tard hi trobem treballant-hi en aquest indret el seu fill Josep de 18 anys, ja amb l'ofici de rellotger. Mentrestant ell i el seu fill hereu

Firma de Feliu Roca com a batlle reial

Feliu continuaven en el taller d'Arenys de Munt. **Feliu Roca Fontrodona** (1772-1867). Continuador de la nissaga familiar i del taller, coneixem sis rellotges gravats amb el nom de Feliu Roca i curiosament cap està datat. Per tant és difícil adjudicar amb certesa l'autoria d'aquests rellotges, si a l'avi o al nét Feliu Roca. Com hem dit abans, JM Pons creu que corresponen al nét. Hi ha un rellotge datat l'any 1814 que no porta firma, però que cronològicament correspondria a Feliu Roca Fontrodona ja que per aquestes dates tant l'avi Feliu com el pare Francesc ja eren morts. Amb Feliu Roca varen continuar les activitats del taller d'Arenys de Mar. En el període comprès entre els anys 1800 i 1819 hi trobem en els padrons impositius industrials el seu germà Josep com a rellotger i fins l'any 1837 a Feliu. A partir d'aquesta data ja no hi figura cap Roca rellotger, possiblement degut a l'aturada de l'activitat, que com hem dit anteriorment, va entrar en crisi a tot Catalunya després de la Guerra del Francès.

Feliu es va casar amb Antònia Cabot de Llavaneres. Varen tenir sis fills(14), cinc noies i un noi, Josep, que serà l'hereu. Dues noies varen morir infants i la resta varen ser: Antònia, casada amb Joan Sagrera pagès d'Arenys de Mar, Maria Ventura casada amb Bartomeu Ros, flequer d'Arenys de Mar i Maria casada amb el negociant també d'Arenys de Mar Jaume Matheu. El negoci a la veïna població va permetre col·locar-hi les tres filles (15).

Rellotge dels Roca. Porta gravat "any 1777 /Catalunya/Arenys/Fran^{ch}/Roca Re^{ge}

Feliu Roca no va passar desapercebut de la vida política d'Arenys de Munt, al contrari, la seva presència va ser ben destacada. Es va posicionar en el bàndol realista durant els conflictes del trienni liberal (1820-1823) junt amb els principals terratinents i això li va comportar que fos segrestat durant uns dies pels soldats. Un cop restaurat l'absolutisme, l'any 1825 va ser nomenat regidor primer de l'Ajuntament i dos anys més tard és nomenat batlle reial. Un cop va prendre possessió d'aquest darrer càrrec, va nomenar secretari a Ramon Bellolell, hereu de can Bellolell. Uns

mesos més tard, el seu fill hereu Josep Roca Cabot es va casar amb Antònia Bellsollell, germana de Ramon.

L'any 1834, en mig de la Primera Guerra Carlina, el governador de Girona pren represàlia als principals capitosts carlistes locals. Ramon Bellsollell és confinat a Palamós, i a Feliu Roca, atenent la seva avançada edat, se l'imposa una multa de 50 ducats. Un cop acabada la guerra, i amb 72 anys, encara va tornar a ser regidor de l'Ajuntament entre els anys 1844 i 1848 (16). En les contribucions territorials de l'any 1862 (anomenades amillaramientos) paga per cinc peces de terra rústiques, dues cases al carrer Sant Martí i la masia de can Vallalta de la seva propietat (17). Va morir a l'avançada edat de 94 anys.

Josep Roca Cabot (1803-1878) conegut també amb el sobrenom de rellotger, és considerat l'últim de la dinastia, però no tenim constància de cap exemplar conservat de la seva etapa al front del negoci, segurament perquè ja s'havia extingit l'activitat. Va ser regidor degà a l'Ajuntament l'any 1830 quan el seu pare va cessar en el càrrec de batlle (18).

Del seu matrimoni amb Antònia Bellsollell Fort varen néixer set fills (19) sobrevivint tres noies i un noi, el fill petit: Josepa casada amb Miquel Planas Borrell, Antònia amb Antoni Nicolau Brunet, pagès del carrer de sant Antoni i Teresa (20). L'hereu Josep Roca Bellsollell (1844-1908) va quedar solter i va exercir l'ofici de sastre. Va morir als 63 anys. Les cases de la riera conegudes per cal rellotger i les propietats rústiques va-

Miquel Planas Roca, nebot i hereu de Josep Roca Bellsollell. Foto cedida per Carme Bufi Planas de Mataró

ren ser venudes pels seus nebots hereus durant el primer quart del segle XX i d'aquesta manera s'acabava la nissaga dels Roca rellotgers que durant dues centúries varen ser reconeguts per seus treballs en la rellotgeria domèstica catalana.

L'any 2000, l'Ajuntament va adquirir els tres rellotges que estan exposats a l'entrada de la casa de la Vila per tal d'ampliar el patrimoni cultural i industrial d'Arenys de Munt. Un és fabricat per Francesc

Roca i un altre per Feliu Roca. El tercer és signat per un desconegut Genís Pou, però que porta gravat al frontal l'estar fet a Arenys i té totes les característiques dels fets pels Roca. Possiblement deuria ser una aprenent que treballava en el taller familiar. Igualment des de l'Ajuntament, es va voler homenatjar la nissaga rellotgera posant el nom de els Roca rellotgers a un carrer de la zona industrial.

Bibliografia

FORN i SALVÀ, Francesc. *Petita història d'Arenys de Munt*. Arenys de Mar: Llibreria Set-ciències, 1999.
PONS i GURI, Josep Maria i RODRIGUEZ FITA, Montserrat. *Una antiga rellotgeria arenyenca*. Arenys de Mar: Ajuntament d'Arenys de Mar, 2002.
RODRIGUEZ FITA, Montserrat. *Relotge domèstic català*. Lapeçadelmes, Museu d'Arenys de Mar, juliol 2016.
XARRIÉ, Jaume i FARRÉ, Eduard. *El rellotge català*. El Papiol: Editorial Efadós Segona edició, 2014.

(1) Totes les dades biogràfiques estan extretes de la bibliografia referenciada al final d'aquest article, sobretot de la relació documental del treball de JM Pons i Montserrat Rodríguez. Hem resseguit els índexs dels llibres sacramentals de l'Arxiu Parroquial d'Arenys de Munt (APAMt) i els fons de l'Arxiu Històric Municipal d'Arenys de Munt (AHMAMt) per ampliar la informació i quan hem trobat dades inèdites donem la referència documental.

(2) APAMt. Defuncions 4, fol. 63.

(3) AHMAMt. Registre fiscal d'edificis 2.4.2.2 carrer Sant Martí núm 38,40.

(4) APAMt. Baptismes 7 (1699-1730).

(5) APAMt. Matrimonis 4 (1720-1790).

(6) APAMt. Baptismes 8 (1731-1762).

(7) MARTÍNEZ de SÀNCHEZ, Ana Maria. "La comunitat catalana de Còrdova de Tucuman a les acaballes de la dominació hispànica (1750-1813)" dins a *Paratge* 3-4 (1993).

(8) AHMAMt. Llibre d'Acords Municipals 1A, fol. 85.

(9) Ídem fol. 119.

(10) COSTA i OLLER, Francesc. *Mataró. De la ciutat que creix* (Arxiu d'història I). 2a ed. Pàg. 181.

(11) XARRIÉ, Jaume i FARRÉ, Eduard. *El rellotge català*. Pàg. 76 i 134.

(12) APAMt. Baptismes 9 i 10.

(13) APAMt. Matrimonis 3bis, fol. 204v.

(14) APAMt. Baptismes 10, 11 i 01.

(15) APAMt. Matrimonis 5 (1790-1843).

(16) AHMAMt. Llibre d'Acords Municipals 1B, fol. 85r.

(17) AHMAMt. Llibre d'amillarament 1862. Contribuent núm. 509 Felio (sic) Roca. En els plànols adjunts al llibre, a la parcel·la núm.397 corresponen a la secció D i que tributa Feliu Roca, hi ha representada una masia amb el nom de casa Vallalta.

(18) AHMAMt. Llibre d'Acords Municipals 1B, fol. 39r.

(19) APAMt. Baptismes 11 i llibre d'índex 1.1.26 per suplir els desapareguts llibres de baptisme del període 1832-1854.

(20) APAMt Matrimonis 7 fol. 15 i 41 i defunció de Josep Roca Cabot, defuncions 8, fol 99.

HONORS I PRIVILEGIS

Senyors Feudals a Sant Martí d'Arenys? III part

Gustau Adzerias Causi

Avui tocaria parlar de Pere V Francesc d'Arquer Soler, de com engrandí el patrimoni familiar i de com cada vegada tingué més súbdits per treballar, de sol a sol, en les seves terres del Mas de Goscons. Si tenim en compte, que l'objectiu d'aquesta sèrie d'articles no eren per parlar dels Arquer, sinó de fer-los servir com a pretext per endinsar-nos en l'època feudal en la nostra vila de Sant Martí d'Arenys, per això avui parlarem dels honors i privilegis, en què gaudien la petita noblesa, com és el cas dels nostres senyors feudals. Encara que creiem que ostentaven el títol de cavallers, sobretot l'hereu del Mas, en el curs de la meua recerca he trobat, sobre tot, en l'arxiu parroquial, que alguns Arquer reben la denominació de "Familiar del Sant Ofici" i altres reben l'epítet de "Magnífic" i el títol de "Ciudadà Honrat de Barcelona".

Sabem que el Sant Ofici vol dir Inquisició, i la Inquisició va ser un seguit d'institucions judicials, majoritàriament a l'Església Catòlica Romana, d'origen medieval i que tenien com a missió vetllar per la integritat dels costums i per la puresa de la fe cristiana i de combatre i castigar les heretgies (les idees que l'Església considerava falses). La primera inquisició s'estableix a Languadoc l'any 1184, amb la crida del papa Luci III als bisbes a establir tribunals per lluitar contra els càtars. El 1231, Gregori IX proclamà la butlla *Excommunicamus*, origen d'una inquisició dirigida directament pel Papa. La missió encomanada era la de localitzar, processar i evacuar sentència contra sospitosos. El papa nomenava els inquisidors, sovint dominics, però no sempre. Aquesta institució reforçava el poder del papa davant dels altres bisbes i per damunt de reis i prínceps. L'autoritat religiosa és la que limitava a inquirir i arribà a condemnar. La sentència l'executà l'autoritat laica. Molts anys més endavant, el 1478 per iniciativa de Ferran el Catòlic i amb la finalitat de combatre als jueus, es crea la Inquisició espanyola, depenent directament de la corona. Va ser l'única institució comuna d'Aragó i Castella durant molt de temps. Aquest fet va enfortir la monarquia. El primer període va destacar pel seu rigor i virulència. La seva activitat va ser alta durant les monarquies de la dinastia dels Habsburg, i minvant durant els Borbons, va durar fins al 1834.

El Familiar de la Inquisició o del Sant Ofici era un membre de menys nivell dintre de la seva organització. No tenia cap necessitat de fer cap mena de vot, ni ingressar

en el clergat. Era un servidor laic del Sant Ofici que protegia a l'Inquisidor. Les seves funcions bàsiques eren les d'informar de tot que fos d'interès per la institució i que passés d'entre de la societat en què vivia, com una densa xarxa d'espionatge o servei d'informació.

Es beneficiaren econòmicament de les denúncies, i a més a més estaven protegits de les causes que ells mateixos informaven. Gaudien d'un cert nombre de privilegis comuns a altres funcionaris, com era estar exempt d'impostos reials i moltes vegades també els locals; podien portar armes; no havien d'allotjar tropes. De fet, el Familiar era intermediari orgànic entre el

Escut del Sant Ofici

tribunal i el reu, a ell li corresponia fer la investigació, provocar la delació i rebre les testificacions davant notari. El fet que els acusats dels processos inquisitorials no fossin públics ni podien ser coneguts pels acusats, els feien terribles.

Convertir-se en familiar era considerat un honor, ja que suposava un reconeixement públic de neteja de sang, i es veia com una font de prestigi i privilegis de tota mena. La netedat de sang és un concepte desenvolupat a Espanya, Portugal i les seves colònies lligat al racisme que separava els autèntics cristians, amb la sang "neta" (nets de sang) perquè descendien de família cristiana provada ("cristians vells"), dels que tenien ascendents conversos, jueus o musulmans (que, per tant, tenien la sang "bruta"). Al segle XVI i XVII fins i tot es van promulgar lleis que impedièren aquells que no podien demostrar la netedat de sang l'accés a determinats càrrecs o privilegis.

Resulta curiós que descendents d'una família de "Faïdits"(1) perseguits a sang i foc per la Inquisició, amb avantpassats cremats a Montsegur, que passades unes generacions fossin servidors del Sant Ofici,

MEMBRES DE LA FAMÍLIA ARQUER DE GOSCONS QUE OSTENTAREN EL TÍTOL DE FAMILIAR DEL SANT OFICI.

- Joan Arquer Alsina (1575 – x)(2), fill de Joan Arquer Janer i Margarida Alsina,
- Antoni Arquer Alsina (1580 - 1637) (3), fill de Joan Arquer Janer i Margarida Alsina
- Ramon Arquer Pruna (1617 – 1688) (4), fill d'Antoni Arquer Alsina i de Magdalena Pruna

Segell del Sant Ofici

Respecte a la condició de “Ciudadà Honrat de Barcelona” (5) constituïa una combinació entre la condició burgesa i la condició noble. Eren homes de negocis, elevats per selecció a un estament urbà privilegiat. Formaven el grup social més elevat de la ciutat i monopolitzaven sovint els càrrecs de consellers. La burgesia moltes vegades se sentia impulsada a obtenir la semi noblesa dels ciutadans honrats mig nobles mig burgesos. Històricament, els ciutadans honrats havien estat una aristocràcia dels negocis que amb el pas del temps també van invertir part dels seus capitals en propietats rústiques feudals i alodials, i es va anar tancant sobre si mateixa.

En el privilegi atorgat segons la *Pragmàtica* (6) del rei Ferran el Catòlic, en les Corts de Monsó de 1510 es comença per declarar què s'anomenava ciudadà honrat i qui s'havia de tenir en compte com a tal en el futur, fos quina fos la manera de fer-se o crear-se. Amb aquest privilegi s'establí que els que eren nomenats i els qui en la forma prescrita en el privilegi fossin fets i creats ciutadans, i no pas altres, havien de ser anomenats ciutadans honrats i havien de tenir i gaudir dels privilegis i les prerrogatives de què es parla en l'esmentat privilegi. Per crear ciutadans calia congregat primer els ciutadans matriculats en el llibre de la matrícula dels Ciutadans Honrats de Barcelona, el primer dia de maig de cada any, a la casa del Consell de Cent de Barcelona, amb la intervenció dels consellers d'aquesta ciutat, els quals no tenen vot sinó que només hi poden assistir, excepte els que són ciutadans honrats matriculats. La convocatòria es podia fer sense la llicència del rei i tampoc no calia la dels oficials. A l'hora assenyalada per tots els consellers, o almenys per dues terceres parts, els reunits havien d'aprovar per unanimitat i sense cap discrepància el qui era proposat. Si s'hi oposava algun dels convocats, no podia ser inscrit en la matrícula. Com que calia que tots els congregats aprovessin unànimement i

sense cap discrepància, ningú no era matriculat perquè era molt difícil o quasi impossible, de manera que des de 1510 no s'havia fet cap matrícula per aquesta raó. Un privilegi donat per Carles I el 17 de desembre de 1519 canvià la forma de creació i matriculació. El nou sistema considerava prou per a l'elecció que es reunissin tres parts dels ciutadans honrats i, aleshores, es fessin quatre parts iguals entre els presents i donessin amb concordança el seu vot perquè se'l pogués matricular o inscriure entre els altres ciutadans.

Els que mereixien ser inscrits gaudirien de tots els privilegis i en podrien continuar gaudint els seus fills i descendents en línia masculina.

PRIVILEGIS DELS CIUTADANS HONRATS I DELS DONZELLS

Primer: *No poden ser perseguits en justícia, no poden ser empresonats per raó de deute civil nit tan sols per rigor d'una lletra de comanda, escriptura de tercer o qualsevol altra escriptura i no poden renunciar a aquest privilegi de cap manera ni tan sols amb jurament.*

Límit: *No seria procedent quan un militar o cavaller ocultés els béns que tenia en el temps de l'obligació, dels quals calia fer-ne l'execució (ocultació de béns).*

Segon: *No es pot precedir contra ells per la via criminal simplement d'ofici, sense instància de part.*

Limitacions: *Els delictes en els quals segons la mateixa naturalesa no hi pot haver instància de part; en segon lloc, quan calgués procedir contra el militar en força d'alguns dels reials Usatges de Barcelona i d'altres pels quals exerceix la reial majestat el present principat; en ter lloc, no procedeix en el cas de la constitució “com instigant”.*

Tercer: *Són de la jurisdicció del senyor rei i exempts de la jurisdicció de barons i batlles reials, tant en el civil com en el criminal, amb aquesta sola diferència: els afers civils es sotmetent no solament al senyor rei sinó també als seus en els criminals; en canvi, no poden ser castigats per ningú que no sigui el rei.*

Quart: *No estan obligats a pagar la lleuda dels rèdits o rendes dels seus patrimonis, és a dir, per raó dels béns de servei propi, no pas per negociar-hi.*

Cinquè: *En les citacions se'ls ha de donar vint-i-sis dies per respondre-hi.*

Sisè: *Els donzells tenen vot s les corts catalanes que celebren els reis d'Aragó.*

Gabriel Arquer Ferrer (1622 – 1662), de la nissaga dels Arquer, de la branca d'Arenys de Mar, fou el primer Arquer a obtenir el privilegi de Ciudadà Honrat de Barcelona i fou el primer a ser anomenat cavaller del Reial Cos de la Noblesa de Catalunya

“...Magnífic Senyoren Gabriel d'Arquer Ferrer, fou armat Cavaller pel Senyor rei en Felip IV a 12 d'agost de 1655”.

Relació de membres de la família Arquer de Goscons (de la branca de Sant Martí d'Arenys) amb el privilegi de Ciutadà Honrat de Barcelona.

- Magnífic **Pere Fèlix d'Arquer Catà**. (1647-1688), fill de Pere Arquer Pruna i de Bàrbara Catà del Puig, obté el privilegi el 2 de març de 1675 (7).
- Magnífic **Bonaventura Fèlix Ramon d'Arquer Catà** (1666-1733), fill de Pere Fèlix d'Arquer Catà i de Maria Anna Catà (8).
- Magnífic **Josep d'Arquer Catà** (x-1739), fill de Pere Fèlix d'Arquer Catà i de Maria Anna Catà (9)
- Magnífic **Joan d'Arquer Sorts** (1691 – x), fill de Bonaventura Fèlix Ramon d'Arquer Catà i de Teresa Sorts (10).
- Magnífic **Fèlix d'Arquer Sorts** (1711 – x), fill de Bonaventura Fèlix Ramon d'Arquer Catà i de Teresa Sorts (11).
- Magnífic **Jaume d'Arquer Circuns** (1732 – 1779), fill de Joan d'Arquer Sorts i de Maria Circuns (12).
- Magnífic **Matías d'Arquer Morató** (1773 – 1853), fill de Jaume d'Arquer Circuns i de Magdalena

- Magnífic **Agustí d'Arquer Morató** (x – 1792), fill de Jaume d'Arquer Circuns i de Magdalena Morató Alsina (14).
- Magnífic **Martí Fèlix Tonjoan d'Arquer** (1739 – 1793), fill de Fèlix Bonaventura Arquer Sorts i Paula Tonjoan (15).
- Magnífic **Agustí d'Arquer Tonjoan** (x – x), fill de Fèlix Bonaventura Arquer Sorts i Paula Tonjoan (16).
- Magnífic **Joan d'Arquer Morató** (1779 – 1824), fill de Jaume d'Arquer Circuns i de Magdalena Morató Alsina (17).
- Magnífic **Josep Pau Matías d'Arquer Pradell** (1810 – x), fill de Matías d'Arquer Morató i de Francesca Pradell de la Serra (18).
- Magnífic **Josep d'Arquer Tussell** (1841-x), fill de Josep Pau Matías d'Arquer Pradell i de Maria Tussell Guinart (19).

1. Els fàidits eren els cavallers i senyors del Llenguadoc que es trobaren desposseïts dels seus feus i terres durant la croada albigesa. Podien ser creients càtars i, per tant, culpables directes d'heretgia, o el refús de prestar servei als dirigents de la croada, cosa que els convertia a ulls dels croats en protectors dels herètics.

2. Arxiu parroquial d'Arenys de Munt, llibre Baptismes 2, foli 82.

3. ANC1-172-T-212 i 392

4. Arxiu parroquial d'Arenys de Munt, llibre Defuncions 3, foli 255

5. Segons “Ciudadans de Barcelona, ciudadans honrats, i donzells en l'obra de Fontanella”, de Montserrat Bajet Royo.

6. Una *pragmàtica sanció* és aquella norma o disposició legal promulgada per un rei i que afecta aspectes fonamentals de l'estat, regulant qüestions com la successió al tron o d'altres. Hom acostuma a identificar-les per la data en què foren decretades.

7. Arxiu Parroquial d'Arenys de Munt, llibre de Defuncions 3, foli 219; i ANC1-172-T-378.

8. Arxiu Parroquial d'Arenys de Munt, llibre de Defuncions 4, foli 130.

9. Arxiu Parroquial d'Arenys de Munt, llibre de Defuncions 4, foli 150.

10. ANC1-172-T-482.

11. Arxiu Parroquial d'Arenys de Munt, llibre de Batejos 8, foli 83.

12. Arxiu Parroquial d'Arenys de Munt, llibre de Defuncions 5, foli 193.

13. ANC1-172-T-529.

14. Arxiu Parroquial d'Arenys de Munt, llibre de Defuncions 6, foli 27R.

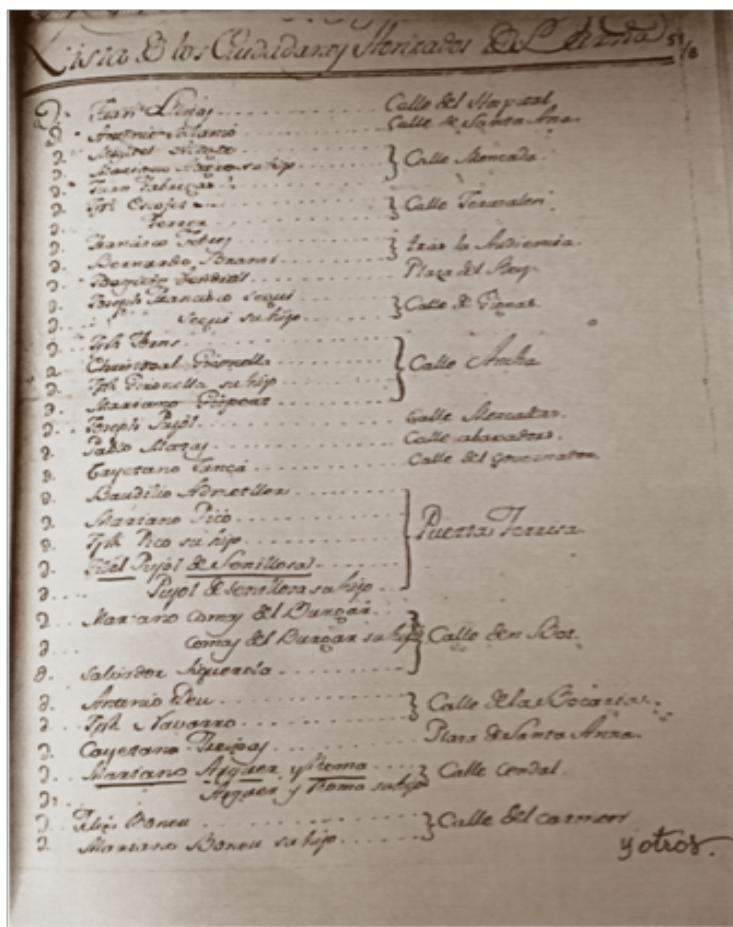
15. Arxiu Parroquial d'Arenys de Munt, llibre de Defuncions 6, foli 29.

16. Arxiu Parroquial d'Arenys de Munt, llibre de Batejos 9, foli 232.

17. Arxiu Parroquial d'Arenys de Munt, llibre de Defuncions 6, foli 111R.

18. ANC1-172-T-534.

19. ANC1-172-T-534.

Llista Ciutadans Honrats de Barcelona Maria Arquer i Roma (i el seu fill), primer Arquer que residí a Barcelona, al carrer Condal

Morató Alsina (13).

LA CARTA MISTERIOSA

Al llarg de la seva vida, el professor Jordi Montserrat havia rebut distints tipus de cartes, que es podrien classificar per la seva temàtica i pel seu volum, en els següents apartats: a) avisos del Banc sobre les xifres vermelles del seu compte corrent b) convocatòries a congressos fundacionals d'organitzacions revolucionàries independentistes c) amenaces de grups d'extrema dreta d) amenaces d'antics amics amb els quals havia militat en organitzacions independentistes i que ara estaven en partits de centre o centrats, perquè ells representa que també s'havien centrat, i volien esborrar un passat incòmode d) amenaces de marits suposadament enganyats f) amenaces d'amants abandonades, que se sentien utilitzades i li retreien la seva actitud masclista i falocràtica, resultat de la formació judeocristiana i dels catorze mesos d'estada a l'exèrcit franquista.

Tota aquesta rica correspondència de fonts primàries, ens indicava que la vida del professor no havia estat només la recerca i la consulta dels arxius, que la seva vida no havia estat tan plàcida com podria semblar, que com gairebé tot ésser humà les passions i les pulsions l'havien arrossegat massa sovint a situacions delicades, així i tot, el professor mai sentí el pes de l'amenaça com espasa de Damocles damunt del seu cap.

Però vet ací que aquesta lletra el desconcertà alhora que l'afalagava. Qui podria ésser la seva redactora? La carta anava signada amb les inicials Núria Co i sense remitent.

Us transcriu el text, un escrit que qualsevol professor voldria haver rebut, i que ara a la seva vellesa, li era com un bàlsam per a les nafres del seu esperit, la carta li portà els records de tantes batalles... de molta lluita per a defensar la identitat i la dignitat de la nació, que de sobte es trobà molt cansat. Aquest és el text:

Benvolgut professor, o més ben dit, Mestre:

Fa ja ben bé un bon grapat d'anys escoltava atentament en aquella rònega aula les seves lliçons d'història –la nostra- i m'abellia molt sentir (en aquest cas de sentiment) el seu discurs abrandat, mitjançant el qual m'imaginava que es desfogava d'anys d'agònica esclavitud sota les urpes dictatorials.

Vostè –sense saber-ho- o, atiant-nos als qui l'escoltàvem, provocava la cerca per part nostra de la veritat, sota aquell munt de brossa antiga i pudenta tants anys allà amuntegada.

A l'hora de lesbarjo els seus alumnes discutíem vers les matèries que havíem tractat a classe. I tot discutint, ens bescanviàvem títols de llibres i noms d'autors que durant el cap de setmana ens esmerçàvem per fer-los matèria a les nostres mans. Només eren noms. Noms d'homes, (què hi farem!) que intuïem grans patriotes d'èpoques passades, que amb la seva tasca de defensa de la nació, es jugaven el poder continuar gaudint de postes de sol tronades a ciutat, o vistes de les valls mes nostrades des d'un cim ben alt.

La colla vam formar una mena de lògia eclèctica entestada a rescabalar el bo i millor de la teoria i les accions, d'aquell nombrós conjunt d'homes que amb la seva actitud ens encoratjaven per tal d'esdevenir els futurs alliberadors de la nostra estimada Pàtria.

Ens ho vam prendre seriosament, i encara ara me'n refot la mirada condescendent d'aquells antics companys d'aventures que, quan de tant en tant ens trobem, tot recordant aquelles gestes em diuen...que n'èrem de cànvids!

Bell professor, no em torni a dir que ara és un vell guerrer en busca de repòs, perquè no li admeto. El seu deure és continuar seguint el camí cap a Ítaca, el seu destí es omplir de sentit aquella engrescadora cita de B. Brecht:

Els que lluiten un any són valuosos, els que lluiten tres anys són importants, però els que són imprescindibles, són els que mai deixen de lluitar

Em va impactar tornar-lo a veure després de tants anys, tot i la pols nívia que endolceix el seu bigoti i la rodonesa burgesa que li engalana la cintura, el vaig trobar gairebé igual que aleshores; menys abrandat, però sense el deix del desencant arrugant el rostre.

Mentre dinava amb vostè en aquell llardós bar de barri melancòlic, em veia a mi mateixa en aquells anys d'adolescència abraonat cap a qualsevol espurna agosarada, esperant trobar alguna mena de Sant Grial

que em fes proclamar: “ Ara hi veig clar!. Però si era això! Tan senzill com era i no ens n’havíem adonat...!

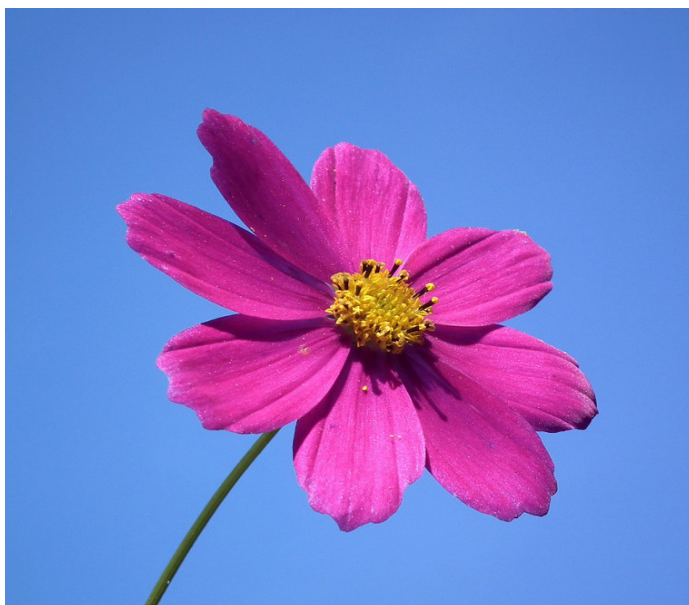
Enyorat professor , no deixi mai de cavalcar damunt l’estel. Ens hi juguem la capacitat de fer realitat els nostres somnis.

Una salutació ben cordial de la seva agràida alumna

Núria Co

Després de la lectura de la carta el vell mestre notà un pessigolleig als ulls, pensà que els tenia envermellits, opinà tal i com li havien ensenyat que plorar no és cosa d’homes, i deixà anar un sospir profund per tal de superar l’emoció del moment.

S’adonà que explicant història, havia fet història i notà que una alenada d’immortalitat li recorria l’espina, el projectava més enllà del cosmos.

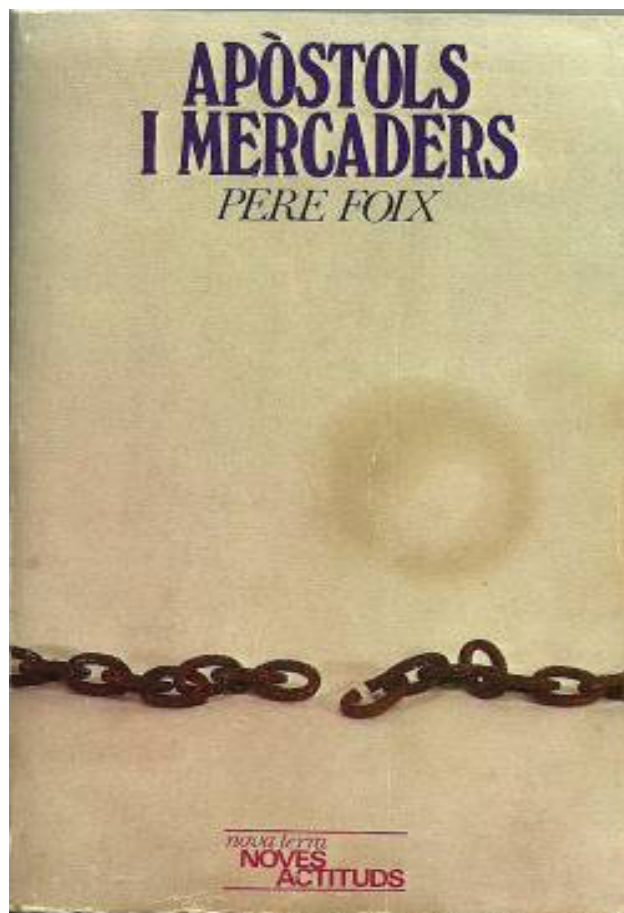
Aquella nit va dormir d’una manera plàcida i relaxada, com si hagués acomplert un deure sagrat i feixuc de dur a terme. Al migdia en sortir a passejar s’adonà que al marge de la masia hi havia una flor de color blavenc, que feia joc amb el blau del cel, pensà que els propers dies havia de mirar, d’observar, com creixia lentament, amb aquella voluntat de viure...

Jordi Montserrat

APÒSTOLS I MERCADERS

Seixanta anys de lluita social a Catalunya

Aquest llibre va obtenir el Premi Josep Trueta als Jocs Florals de la Llengua Catalana, celebrats a Montevideo l’onze de setembre de 1949. Fou publicat per primera vegada a Mèxic el 1957 per la Fundació Sara Llorens i Serra. Alguns exemplars arribaren a Catalunya a finals dels anys seixanta. L’editorial Nova Terra, de Barcelona, en féu una segona edició el 1976

El llibre, és un recull biogràfic de sis capdavaners del moviment obrer català dels anys vint inicis dels trenta; Joan Roigé, Josep Maria Foix, Salvador Seguí, Àngel Pestanya, Joan Peiró i Eusebi Carbó, té un total de 276 pàgines i 5 il·lustracions.

Del seu autor

Pere Foix i Cases (1893-1978) de molt jove s’afilià a la CNT on conegué S. Seguí, A. Pestanya i J. Peiró. Del 1914 al 1919 va viure a París allí col·laborà a la premsa anarquista. Empresonat durant la Dictadura de Primo de Rivera, s’exilià a l’Estat francès. El 1932 s’afilià a ERC, publicà a *La Humanitat*, *La Rambla*, *l’Opinió*. Durant la guerra (1936-39) fou cap de premsa de la Conselleria d’Obres Públiques. Exiliat a Mèxic el 1939, col·laborà a la premsa de l’exili, *Pont Blau*, *Ressorgi-*

ment, *Endavant*. És autor dels llibres: *La classe obrera*,

l'ideal de llibertat social, en la lluita contra la patronal.

Pere Foix, l'any 1977

la revolució, la República i l'Estatut (1932); *Barcelona 6 d'Octubre* (1935); *Catalunya, símbol de llibertat* (1942); *Serra i Moret* (Mèxic, 1967). *Lletres de l'exili: epistolari Serra i Moret i Pere Foix (1940-1963)* (1967)

El llibre

El text és una visió sobre l'evolució del moviment obrer català, és a dir, de la CNT del període 1917-1930. Amb l'estudi de les biografies coneixerem els ideals, i les línies organitzatives de l'activisme de l'anarcosindicalisme, en un moment de màxima accentuació de la lluita ideològica, de classes i de crisi política, durant el procés convuls del pistolerisme de la patronal. El debat ideològic en aquesta època és el resultat de la confrontació de dos models econòmics, socials i culturals. A la Presentació M. Serra i Moret advoca per la unificació entre cultura i alliberament social. Les escoles racionalistes, la lectura dels clàssics de l'anarquisme, M A Bakunin, P Kropotkin, E. Malatesta, els Ateneus Obrers, les Societats Corals, són el gresol vital formatiu que genera un model alternatiu al del capitalisme, que es concreta en el cooperativisme de producció i de consum, que prefigurarà el col·lectivisme que inflamarà la revolució de juliol del 1936.

En una presentació d'11 pàgines, signada a Perpinyà, el juliol del 1957 el seu autor Manuel Serra i Moret (1884-1963), batlle de Pineda de Mar (1914-1923) i President del Parlament Català (1938-1954) escriu sobre la capacitat d'abnegació i heroisme de les tropes de xoc del proletariat català, el santoral dels apòstols del moviment obrer, i del que aquestes aportaren al combat de

Els anarcosindicalistes combateren aferrissadament el model de la socialdemocràcia dels països nòrdics, en especial el laborisme britànic i el socialisme germànic. Manuel Serra i Moret, però, està en desacord amb aquesta visió, valora el nivell de vida dels treballadors que viuen en societats socialdemòcrates, molts disposen d'automòbil, de Seguretat Social, vacances pagades i una economia socialitzada. És en aquest context, on, diu l'autor, els treballadors han recuperat la seva pàtria, la del proletariat.

M Serra i Moret fa una reflexió crítica adreçada a aquell moviment obrer anarcosindicalista, amarat de voluntat de lluita i sacrifici, sovint encegat per la violència de la patronal i amb poca capacitat d'anàlisi, diu que no és la fe i l'apostolat el que podrà canviar l'escenari social, sinó la ciència i la tècnica, les formes de producció i el model econòmic, fa una crida a l'anàlisi de les forces socials, a l'aplicació de criteris científics en la interpretació dels conflictes socials i la lluita de classes.

Manuel Serra i Moret

Perquè pensem que reflecteix el clima de l'època, reproduïm un fragment del Prefaci de la pàgina 22 escrit per Pere Foix: "és que aleshores, malgrat les defeccions naturals, a Catalunya hi havia els instruments de lluita que donaven ampla expansió a l'anhel de llibertat, ensems que

afermaven Salvador Seguí *El noi del sucre*

l'optimisme dels qui lluitaven sense hebre esment de la feixuguesa dels embats. I es lluitava sense febleses ni vacil·lacions, amb urc i decisió. L'adversitat fertilitzava l'esperit combatiu de la nostra gent”.

Salvador Seguí i la llibertat nacional

En un discurs que és un model d'anàlisi de classes en el tema nacional pronunciat a Madrid el 1919, que trobem a la pàgina 110 del llibre, i que manté la seva vigència, S. Seguí digué: “Nosaltres, ho dic ací, a Madrid, i quan convé també ho dic a Barcelona, som i serem contraris a aquests senyors de la Lliga que pretenen monopolitzar la política catalana, no per assolir la llibertat de Catalunya, sinó per a poder defensar més bé llurs interessos de classe. Ells però, fan ostentació de ser els primers catalanistes, i es desenten del millorament cultural i econòmic dels treballadors catalans. Us podria assegurar que aquests reaccionaris temen el redreçament nacional de Catalunya, i que el rebutjarien si Catalunya no els restés sotmesa. I com que saben que Catalunya no es un poble mesell, mai no intenten deslligar la política catalana de l'espanyola, mentre que nosaltres, els treballadors, com sigui que amb una Catalunya independent no hi perdríem res, ans el contrari hi guanyaríem, la independència de la nostra terra no ens fa por. Estigueu segurs, amics madrilenys que m'escolteu, que si un dia es parlés seriosament d'independitzar

Catalunya, els primers i potser els únics, que s'oposarien a la llibertat de Catalunya, foren els capitalistes de la Lliga Regionalista i del Fomento del Trabajo Nacional. Per tant, és falsa la catalanitat dels qui dirigeixen la Lliga Regionalista. I es que aquesta gent avantposa els seus interessos de classe, és a dir, els interessos del capitalisme, a tot altre interès o ideologia”. El temps i la història, s'han encarregat de donar la raó a la lúcida anàlisi de Salvador Seguí.

Consideració final

Salvador Seguí tingué amistat personal i política amb F. Macià, Joan Casanovas, Ll. Companys i Francesc Layret, amb els dos darrers sembla que hi havia el projecte de formar el Partit Socialista Català, unint les forces del catalanisme d'esquerres amb els elements moderats de l'anarcosindicalisme per aconseguir un socialisme d'arrel catalana i base obrera.

L'assassinat de F. Layret el 1920, i de S. Seguí tres anys més tard, per pistolers a sou de la patronal, impossibilità la consolidació d'una alternativa que defensés l'alliberament nacional i social del nostre poble. Si les bales no haguessin segat llurs vides, ben segur que la història del nostre poble hauria estat una altra.

Pensem que seria interessant la reedició del llibre amb una introducció que el situés en les coordenades del segle XXI, seria una aportació valuosa al coneixement del moviment obrer català, alhora que seria una pedra de toc pel sindicalisme oficial actual.

Vull agrair els suggeriments del meu amic el doctor Xavier Ferré, professor a la Universitat Rovira i Virgili, que m'han facilitat la redacció de la ressenya.

Llegint el llibre, entenem per què Barcelona fou coneguda com la ciutat de les bombes, de les barricades, la *Rosa de Foc de l'Anarquisme*, perquè el crit de rebel·lia davant la injustícia i l'engany és el primer pas cap a l'alliberament.

Agustí Barrera

LA CONSTRUCCIÓ DEL NOU CAMPANAR A SANT MARTÍ D'ARENYS (1514-1521)

Francesc Forn i Salvà

1. La iniciativa no reeixida de construir una nova església l'any 1507

A començament del segle XVI, la vella església romànica de Sant Martí d'Arenys havia quedat petita per encabir una població que, tant a l'interior com a la ribera de mar, estava en ple procés de creixement. El 20 de gener de 1507, els síndics de la universitat de Sant Martí d'Arenys, Bernat Sala, Bertomeu Bellsollé, Hipòlit Gibert, Jaume Pasqual i Joan Aiguaviva, van signar un contracte amb el mestre de cases Macià per tal de construir una nova església parroquial, "fer la sglesia de Sant Martí de Arenys e comensar aquella e fer-la de nou", com especificava l'acord. La nova església havia de tenir uns 7 metres d'ample i uns 22 metres de llarg. El contracte especificava que l'església hauria d'estar enllestida en un termini de sis anys. El cost total de l'obra pujava a 1100 lliures (1).

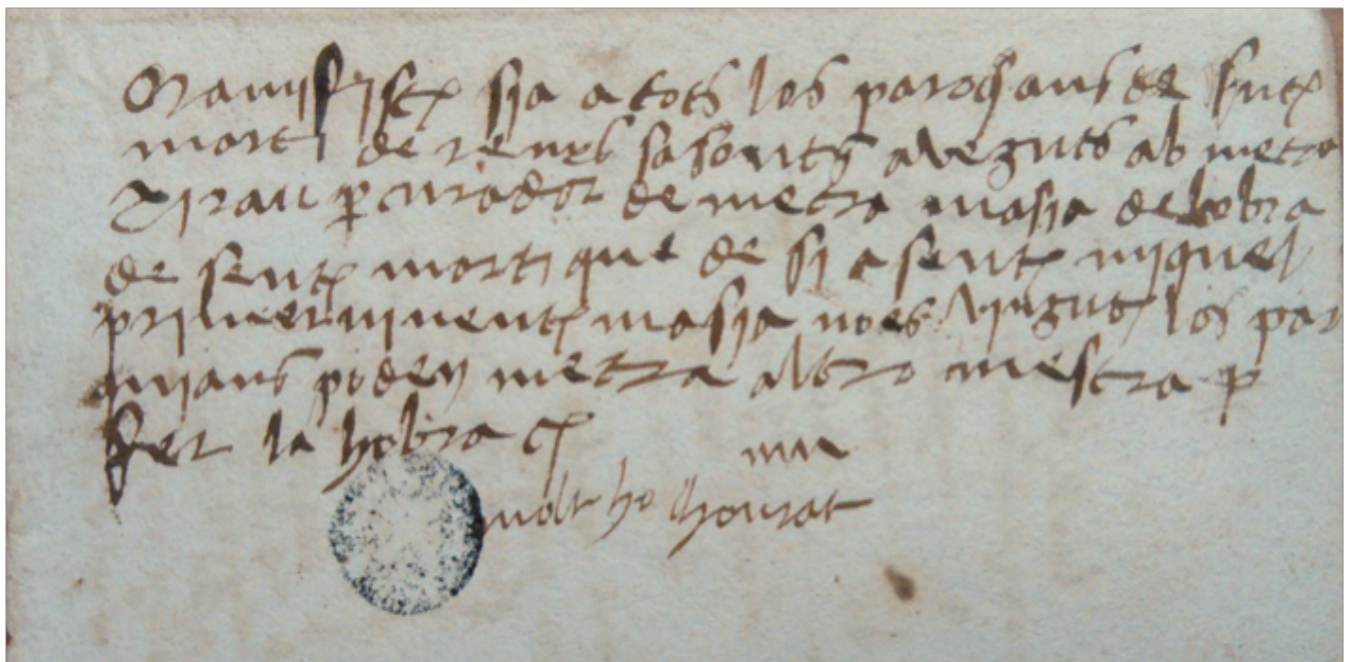
Durant l'any 1508 mestre Macià, mestre Joan, mestre Martí i mestre Esteve, tots del regne de França, treballaren en la construcció o endreça del temple romànic (2). Cap a final d'any, però, potser perquè els treballs no avançaven com calia o fins i tot s'havien aturat, Guillem Arquer, Joan Ferrer i Joan Oliver feren una fermança a Bernat Sala clavari perquè pagués a mestre Macià 3 lliures 3 sous i 6 diners "e en cas que dit mestre Macià no donaria compliment a dita obra, que fosen tornades a dita parroquia" (3). Només

unes setmanes més tard de la fermança, un nou document ens confirma la incapacitat de mestre Macià de dur a terme la nova obra. El document donava un termini clar a mestre Macià, passat el qual s'anul·lava el contracte i els síndics de Sant Martí d'Arenys podien buscar un nou mestre de cases: "Manifest sia a tots los parroquians de Sent Martí derenys, sa sont avenguts ab mestra Xirau, procurador de mestre Masià de l'obra de Sent Martí que d-esí a Sent Miquel primerament, Masià no és vingut, los parroquians poden metre altro mestra per fer la hobra" (4). L'intent de construir una nova església va quedar frustrat.

El nombre d'habitants a Sant Martí d'Arenys, però, seguia incrementant-se i el petit temple romànic es mostrava insuficient per encabir els fidels de tot el terme. La necessitat d'una nova església era evident. El primer pas per a trobar una solució fou l'obra d'un nou campanar, adossat a l'església romànica, com a primer pas de la construcció d'una nova església, amb unes dimensions i una capacitat molt més grans que les del temple romànic de 1507.

2. El procés de construcció del campanar

El mes de setembre de 1513 foren elegits els nous obrers (5), Gabriel Tria, batlle i Bertomeu Bellsollé,

Permís per contractar un altre mestre d'obres per fer el campanar si mestre Macià no compleix

amb l'encàrrec de tirar endavant la construcció d'un nou campanar. Abans però, hagueren de solucionar el tema, prou greu, de l'entredit que el bisbe Guillem Boïl havia posat a l'església de Sant Martí d'Arenys, cansat que no es portessin a terme els seus manaments per poder celebrar el culte en condicions dignes. El 5 de setembre, tres síndics de Sant Martí d'Arenys varen fer el viatge cap a Girona per demanar al bisbe que llevés l'entredit que els havia posat "per quant no era stat fet dins lo temps que el Sr. Bisbe havia donat lo que per el era manat fer" (6). Els síndics varen assegurar al bisbe que farien al més aviat possible tot el que els havia manat: llànties noves, nou missal, adobar l'àngel de la custòdia, tancadors per als llibres, adobar l'altar i la caixa on es guardaven les escriptures i capbrevar la sagristia i comprar un llibre nou on s'anotés la capbreuació. El bisbe llevà l'entredit i l'església de Sant Martí pogué tornar a celebrar els oficis religiosos. Totes les millores es van dur a terme amb celeritat. Un cop solucionat el problema amb el bisbe, Gabriel

de ciris proposada per Bernat Sala, clavari, al síndic Pasqual de mar, el qual "no avia dit ni mal ni bé, sinó que fés" (7), els ous de Nostra Dona, els bacins i una petita part del delme (8). Fou necessari, doncs, instaurar un nou impost, el vintè anomenat també redelme, que gravava bàsicament la producció agrària en un 5% i que s'afegia als altres impostos que ja es pagaven (9). El vintè, que ja s'havia començat a aplicar l'any 1508 per sufragar les despeses de la nova església, va gravar la producció de blat, forment, civada, vi, oli, cigrons, faves, fesols, roldor i pinyons. El nou impost fou arrendat a nèn Pasqual de Mar, el qual s'encarregà del seu cobrament. Bernat Sala, nomenat clavari, fou el responsable de portar el Llibre comptable dels ingressos i les despeses de la nova obra del campanar (10).

El 8 de maig de 1514, Gabriel Tria i Bertomeu Bellsollell firmaren amb Pere d'Alquier, del regne de França, el contracte per la construcció d'un nou campanar. Pere d'Alquier, passà a ser "mestre major de la obra del campanar de sglésia de Sant Martí de Arenys" (11). Ben aviat començaren els primers treballs de fonamentació, obtenció de pedra borda de la pedrera de Can Borrell, la construcció de forns per calcinar la pedra de calç, que vingué sobretot de Can Milans de Caldes i els forns de coure rajoles instal·lats a Can Sagra. Els carreus de pedra picada de les cantonades sortiren de la pedrera de Can Bellsollell. Bernardí Sabet fou l'encarregat de la fabricació de rajoles i totxos de terra cuita, mentre que mestre Thomàs, que feia estada a Can Bellsollell, fou responsable de l'obtenció de la calç. Els forns de calç i de coure les rajoles hagueren de rebre continuades partides de llenya de pi, arbóç i alzina. L'hereu de Ca n'Aiguaviva es feu càrrec del transport de tota mena de material (12).

Amb en Pere d'Alquier treballaven mestre Miquel, encarregat de trencar pedra a la pedrera de Can Bellsollell, mestre Joan, mestre Pere i mestre Valori, aquests dos darrers fent estada a Can Borrell. Tots els treballs de ferrer s'encarregaren al mestre Vehils. Aquell mateix any de 1514, es comprà una verga de bou per lligar el batall de la campana major, cosa que ens fa pensar que les campanes de la vella església romànica passaren al nou campanar (13). El mateix mestre Vehils, a començament de 1517, s'encarregà d'adobar les campanes.

"La construcció del campanario fue una obra lenta" (14). Al llarg dels mesos, els arenyencs contemplaven com el campanar s'anava enlairant lentament. Durant l'any 1517 i 1518 es treballà a l'interior del campanar en la consolidació dels sostres amb bigues, totxos i rajo-

Mestre Joan esculpí l'àngel per situar-lo al cim del campanar

Tria i Bertomeu Bellsollell, obrers, iniciaren el procés per construir un nou campanar. El primer pas fou obtenir recursos per a una obra major com era la del campanar. Els ingressos de l'obreria eren molt minsos, basats sobretot en els enterraments o terratges, la venda de ciris (ciri pasqual, ciri de les dones, una venda

les. En Sagrera i Carles Texonera fabricaven les rajoles i els totxos. El mes de març de 1518 Bernat Sala, clavari, va pagar a n'en Sagrera per “las ragolas per lo sostra del campanar” (15). En Carcassés, de Vallgorguina, va rebre el pagament “per huna biga de teya que a servit per lo campanar” (16). La construcció va finalitzar l'any 1518 quan es varen col·locar les portes definitives amb els nous panys (17). Aquesta porta probablement s'ubicà al nivell del primer pis i comunicava amb l'exterior; l'accés a la porta es va fer segurament a través d'una escala exterior encastada al campanar. Encara l'any 1520, mestre Joan rebia de Bertomeu Sala unes sabates i unes camises pels treballs del campanar, unes feines que es perllongaren fins a l'any 1521(18).

Per coronar l'obra es col·locà a l'angle sud-est del campanar un àngel que havia esculpit mestre Joan uns anys abans. Així ho manifestaren els obrers Jaume Terra i Toni Gibert, que expressaren la seva satisfacció que el clavari hagués pagat “a mestra Johan, asò és per lo àngel que a fet de la gàrgola. 1 maig 1515”(19).

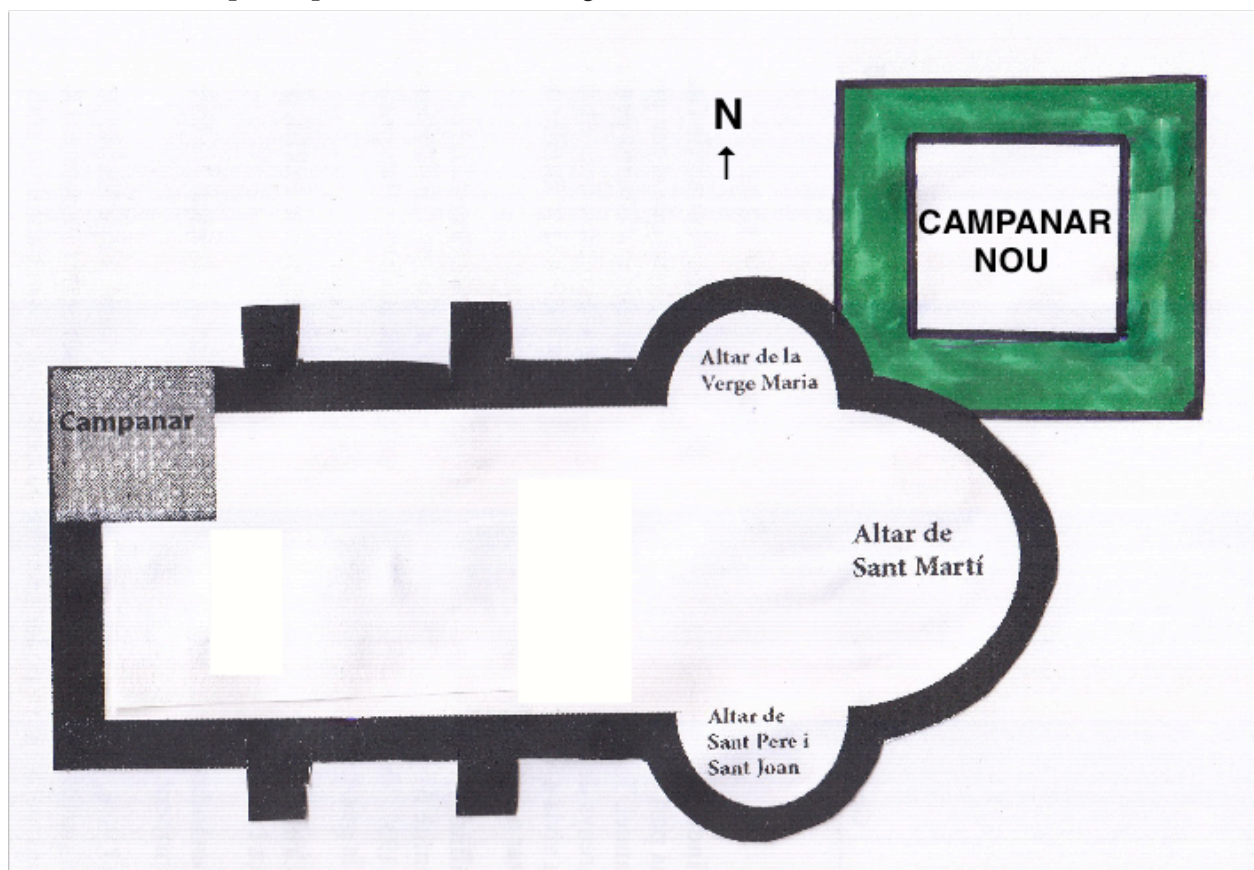
El campanar es construï amb planta quadrada amb tres pisos, fins a arribar als 18 metres d'alt, rematat per un terradet amb merlets. La seva amplada és de 5 metres mentre que el gruix de les parets és, per terme mitjà, de 1'22 metres. La seva planta a l'interior fa 3'77 metres de costat. Tota l'obra es feu amb pedra, amb carreus de pedra picada en els seus angles,

mentre que el terra dels pisos, aguantat amb bigues, es va enrajolar. El terradet es va rematar amb un pinnacle en forma de piràmide recobert, a final del segle XVI, amb unes rajoletes vidriades de color blau (20).

L'escala de pujada al terradet, feta de totxo en el moment de la construcció, fou substituïda l'any 1626 per una escala de caragol feta amb pedra picada (21).

3. Ubicació del campanar

Josep Maria Pons i Guri situà el campanar a la façana de la vella església romànica: “El campanario se colocó al ángulo izquierdo de la fachada de la vieja iglesia, cuyo ábside se hallaba orientado a Levante” (22). És difícil compartir aquesta ubicació, ja que si hagués estat així, la vella església romànica hagués quedat a l'exterior de la nova església gòtica, fet desmentit per la documentació. D'altra banda, hagués quedat massa propera a les aigües torrencials que baixaven per la Riera en cas de tempesta. Tot i no tenir la seguretat de la ubicació de l'església romànica, els indicis que ens aporten bàsicament les visites pastorals ens permeten afirmar que l'església romànica va quedar a l'interior del nou temple gòtic quan es va construir a partir de 1531, i que el campanar s'aixecà adossat a l'angle que formaven l'altar major de Sant Martí i l'altar de la Verge Maria,

Ubicació del nou campanar a l'angle format per l'altar de Sant Martí amb l'altar de la Verge Maria

Des de la Riera es veia el campanar i l'absis de l'altar de Sant Martí

amb porta d'accés des de l'altar major. Veiem les dades que ens han portat a la nostra hipotètica ubicació.

1. Aparició d'un nou altar a l'església romànica a partir de la construcció del campanar

El bisbe Guillem Boil en la seva visita de 1529, és a dir amb el campanar ja construït i l'església nova encara no començada, a més de fer un repàs als altars de l'església romànica -l'altar major de Sant Martí i els laterals de la Verge Maria i el de Sant Pere i Sant Joan-, va examinar un nou altar aparegut amb el nou campanar: el del Sagrat Cos de Crist i dels sants Abdó i Senent (23). El nou altar estigué situat, amb tota probabilitat, a la planta baixa del campanar, un nou espai arquitectònic creat amb la seva construcció. Atesa la ubicació del campanar, una obertura a l'altar major devia permetre l'accés al nou altar.

La nova devoció als sants Abdó i Senent, popularment sant Nin i sant Non, protectors de la pagesia, ens parla de la importància creixent del món dels pagesos i bracers en l'àmbit local. Posteriorment, les talles de sant Abdó i sant Senent, a més de figurar les seves imatges en les pintures del retaule, foren incorporades al retaule major flanquejant la imatge de sant Martí. Aquest espai conegut com *sota lo campanar*, fou habilitat l'any 1571 amb un nou altar sota l'advocació de Nostra Senyora del Roser (24).

2. Les obres de la nova església ocasionaren que l'església romànica quedés *aperta* (oberta)

El 23 de novembre de l'any 1539, el nou bisbe de Girona Joan Margarit i Requesens, en la visita pastoral a totes les parròquies de la seva diòcesi, arribà a Sant Martí d'Arenys (25). El bisbe es trobà una església en obres. Feia 8 anys que s'estava aixecant el nou temple parroquial de Sant Martí d'Arenys, mentre encara es mantenia en peu la vella església romànica. El bisbe efectuà el seu recorregut pels altars de la vella església, tot i fer constar que l'església nova estava pràcticament enllestida. Al visitar l'Altar Major de l'església vella, el bisbe féu constar que "dicta ecclesia manet aperta ratione operis et fabrice nove ecclesia" (26), és a dir, que l'església queda oberta a causa de les obres de la construcció de la nova església. Aquest detall deixa ben clar que les obres

estaven afectant l'estructura de la vella església, que havia quedat a l'interior del nou temple. Una nova anotació ho deixa encara més clar. En visitar l'altar de sant Pere i Sant Joan, el bisbe Margarit deixà constància que els ornaments eren mediocres "propter timorem latronum" (27), és a dir, per la por dels lladres (ja que l'església vella no es podia tancar). La mateixa apreciació va fer en visitar l'altar de la Verge Maria, al mateix temps que encarregava tres tovalloles noves quan es fes el canvi d'altars a la nova església.

4. Una església vella amb un campanar nou

Des de l'acabament de les obres del campanar l'any 1521 fins a l'inici de les obres de la nova església l'any 1531, la fesomia de la vella església havia canviat completament. El nou campanar quedava totalment desproporcionat respecte del temple romànic i n'accentuava la seva menudesa. Els diri-

gents locals tenien clar que el campanar era la primera peça per bastir una nova església amb unes dimensions força més grans i amb capacitat adequada per encabir una població en creixement. Les obres de la nova església gòtica s'iniciaren l'any 1531, però no va ser fins a final de l'any 1539, quan l'església ja estava coberta, que s'enderrocà el vell temple romànic. Poc després de la visita del bisbe Margarit, el mestre de cases Salvi Sales amb el seu equip enderrocà l'església romànica. Les pedres del portal van ser venudes a n'en Riera (28). Les ferradures de les seves portes, exvots adreçats a Sant Martí, es reservaren per ser clavades a les noves portes. El capitell del vell campanar es guardà per ser incorporat a les obres de la nova rectoria. I poca cosa més s'aprofità de la vella església. Era el final d'un temple que havia estat el centre espiritual i territorial de la gent de Sant Martí d'Arenys durant més de 300 anys.

La nova església encetava una nova etapa en la història de Sant Martí d'Arenys. Una etapa, com totes, plena d'esperances i de moltes incer-

teses que caldria superar amb tenacitat i esforç.

1. Benet Oliva. *La petita noblesa del Maresme. Tres trajectòries: Desbosc, Ferrer i Sala* (s. XIV-XVII). Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 2002. Pàgs 135 a 137. Vegeu també Francesc Forn, "L'església romànica de Sant Martí d'Arenys". *Arennios* núm. 10. Segona època. Arenys de Munt, desembre de 2018.
2. BC. Saudín. Fol. 24. Fols, 2 a 24.
3. BC Saudín. Fol. 24. Paper solt.
4. BC. Saudín. Fol. 24. Paper solt.
5. Els obrers s'encarregaven bàsicament del manteniment del culte i del temple amb les seves pròpies fonts de finançament, i podem considerar-los com els càrrecs municipals més importants al llarg de tota l'Edat Mitjana. En uns moments en què no hi havia representants municipals, només la reunió dels caps de casa (Universitat) podia arribar a acords i elegir els síndics i obrers, els quals van exercir com la màxima autoritat civil de la població. El càrrec d'obrer fou acaparat per l'elit pagesa local. Més tard, amb la constitució dels primers consells a final del segle XVI, el càrrec perdrà rellevància tot i mantenir un fort prestigi. Els consells municipals foren els qui escollien els nous obrers.
6. Arxiu Històric Fidel Fita i Municipal d'Arenys de Mar. *Llibre de l'Obra parroquial de Sant Martíu d'Arenys*, 1510. Núm. 208. Fol. 7.
7. BC Saudín. Fol. 24. Pàg. 2.
8. Josep Maria Pons i Guri. *Un siglo de arte religioso en San Martín de Arenys*. Arenys de Mar: Tipografia J. Tatjé, 1944. Pàg. 8.
9. Jordi Morelló i Baget. *Els impostos sobre la renda a Catalunya: redelmes, onzenes i similars*. Institut Milà i Fontanals. CSIC. Barcelona.
10. Biblioteca de Catalunya. Saudín. Fol. 24.
11. Biblioteca de Catalunya. Saudín. Fol. 24.
12. Arxiu Històric Fidel Fita i Municipal d'Arenys de Mar. *Llibre de l'Obra parroquial de Sant Martíu d'Arenys*, 1510. Núm. 208. Fol. 8vº.
13. Arxiu Històric Fidel Fita i Municipal d'Arenys de Mar. *Llibre de l'Obra parroquial de Sant Martíu d'Arenys*, 1510. Núm. 208. Fol. 8vº.
14. J.M. Pons i Guri. *Un siglo...* Pàg. 9.
15. Arxiu Històric Fidel Fita i Municipal d'Arenys de Mar. *Llibre de l'Obra parroquial de Sant Martíu d'Arenys*, 1510. Núm. 208. Fol. 11vº.
16. AHFF i Municipal d'Arenys de Mar. *Llibre de l'Obra...* Fol. 12.
17. J.M. Pons i Guri. *Un siglo...* Pàg. 9.
18. BC Saudín. Fol. 24.
19. BC. Saudín. Fol. 24. Paper solt.
20. J.M. Pons i Guri. *Un siglo...* Pàg. 9.
21. J.M. Pons i Guri. *Un siglo...* Pàg. 9.
22. J.M. Pons i Guri. *Un siglo...* Pàg. 9.
23. Arxiu Diocesà de Girona. Visites pastorals. Bisbe Guillem Boil. 1529. Núm. 38. Fol. 118.
24. J.M. Pons i Guri. *Un siglo...* Pàg. 25.
25. Arxiu Diocesà de Girona. Visites pastorals. Bisbe Joan Margarit. 1539. Núm. 42. Fol. 172.
26. Arxiu Diocesà de Girona. Visites pastorals. Bisbe Joan Margarit. 1539. Núm. 42. Fol. 172.
27. Arxiu Diocesà de Girona. Visites pastorals. Bisbe Joan Margarit. 1539 Núm. 42. Fol. 172vº.
28. J.M. Pons i Guri. *Un siglo...* Pàg. 12.

ELS OBRERS DE LA PARRÒQUIA, PRIMERES AUTORITATS MUNICIPALS ABANS DEL CONSELL

Francesc Forn i Salvà

1. Primers organismes de representació municipal

Des dels convulsos inicis de l'Edat Mitjana, la primera institució de caràcter territorial de la qual tenim notícia fou la parròquia. Tota l'àrea d'influència d'una església, a la qual la gent portava a batejar els nadons, enterrava els difunts o assistia a les funcions religioses, conformava el seu terme parroquial. Aquests lligams atorgaven a les persones afectades un sentiment de formar part d'una mateixa comunitat, d'una mateixa parròquia que, amb el temps, evolucionaria cap a les municipalitats modernes.

Dins de cada baronia, s'anaren creant diverses parròquies en les quals l'autoritat eclesiàstica era la més rellevant per la seva proximitat a la gent, d'una banda, i per la importància de la religió, de l'altra, en un món insegur dominat per la presència permanent de la fam, la malaltia i la mort. La rectoria fou el benefici eclesiàstic més important i per tant es constituí en la primera, i potser única, autoritat religiosa del terme durant un llarg període de temps.

Per a Sant Martí d'Arenys, podem creure que la fixació del seu terme parroquial es produí a la primera meitat del segle XIII amb la construcció d'una nova església romànica que substituí el primitiu temple del segle IX o algun altre de posterior del qual no en tenim notícia.

Probablement a la segona meitat del segle XIV es començaren a efectuar les primeres reunions d'un rudimentari organisme municipal no dependent del poder religiós: la Universitat de Sant Martí d'Arenys. Les Universitats estaven constituïdes per la reunió dels caps de casa o prohoms del terme parroquial per deliberar i decidir sobre un tema o temes determinats; no eren organismes permanents però foren reconegudes pel senyor feudal i gaudiren de personalitat jurídica, ja que podien esdevenir deutores o creditors (1). Sovint les Universitats, aplegades a la plaça pública, escollien uns representants o síndics per tal de portar a terme un encàrrec determinat davant de les autoritats baronials o per donar solució a un problema que afectava el terme. Ben aviat, una altra de les funcions de la Universitat, fou l'elecció

dels obrers, un nou càrrec que entrava en escena, no dependent del poder religiós, i que podem considerar la primera autoritat municipal de la parròquia.

2. Els obrers

L'obreria fou una "institució destinada al manteniment del temple i el culte amb les seves pròpies fonts de finançament (censos de blat, ordi i oli; almoines, censals i monopolis; cases i terres, donatius dels delmadors,...), les rendes del qual eren administrades per laics, els obrers, que havien de passar comptes anualment de la seva gestió, especialment després del Concili de Trento" (2).

El seu origen valligatal fet que la tercera part de les rendes parroquials, sobretot el delme sobre els productes agraris, que havien d'anar destinades al manteniment del temple i del culte, s'havien anat desviant i havien passat a mans de persones laiques o altres institucions. L'obreria, que ja està documentada als segles XIII i XIV, tenia precisament aquesta funció d'atendre les necessitats materials del temple i del culte, que havien quedat desateses per manca de recursos. "El sínode de Girona de 1339 obligà que les universitats de les parròquies escollissin anualment un parell d'obrers" (3).

El paper dels obrers fou important, no només pel manteniment de l'edifici parroquial, sinó també a l'hora de portar a terme una nova obra, una reparació important o contractar un retaule o una pintura. D'altra banda, durant molts anys, exerciren aquest paper rellevant d'autoritats locals al marge del poder religiós i donat que havien estat elegits per la Universitat, actuaren com a veritables representants municipals. El seu paper quedà relegat amb la constitució dels primers organismes municipals, els Consells (l'any 1599 per a Sant Martí d'Arenys), tot i que en teoria, la seva elecció encara depenia de la Universitat. Les lleis desamortitzadores de mitjan segle XIX van suposar la seva decadència que portà finalment a la seva desaparició.

3. Els obrers de Sant Martí d'Arenys, ingressos i despeses

Les rendes que rebia la parròquia havien anat disminuint amb successives alienacions de part del delme, ocasionant la manca de recursos destinats al manteniment de l'edifici parroquial. L'any 1367, el bisbe Iñigo de Vallterra en la seva visita pastoral va fer constar que de les nou parts del delme del blat i del vi, que eren els que proporcionaven més recursos a la parròquia, dues parts pertanyien a la Casa de Camós de Santa Maria de Pineda, i altres dues parts havien anat a parar a la Casa de Menola de Sant Pere de Riu. Les altres cinc parts es repartien entre el rector (tres parts), el diaconil (una part) i els altres beneficiats (una part). El delme del roldor, força important, anava íntegra a l'Hospital de Pobres d'Hostalric. En aquells moments, la parròquia encara mantenia el delme dels pinçons i el de les olives, uns ingressos que perdria posteriorment (4).

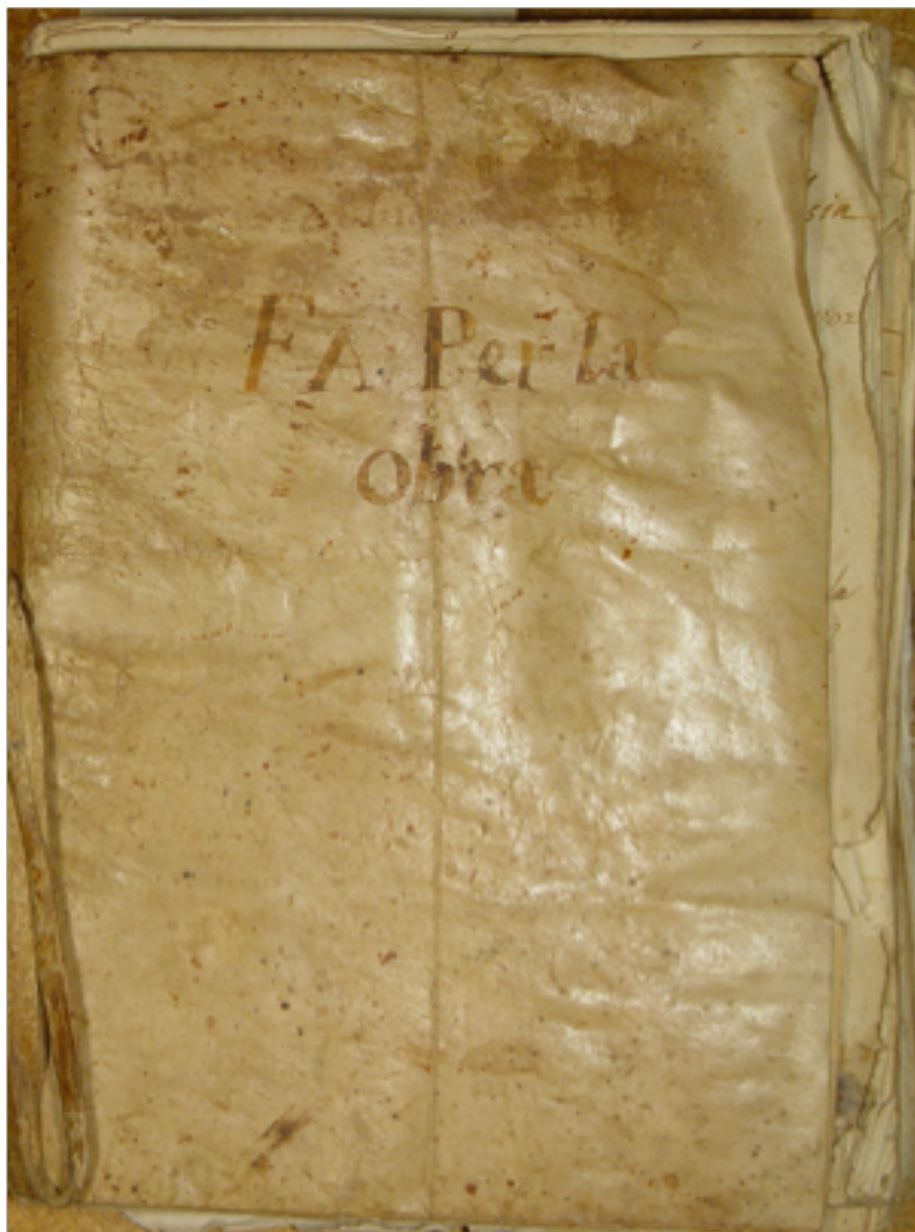
Les primeres referències als obrers de Sant Martí d'Arenys les trobem a les visites pastorals efectuades pel bisbe a final del segle XIV(5). Des d'aquells anys, trobem els dos obrers encarregats de l'administració dels ingressos i les despeses de la parròquia.

Ingressos

La principal font d'ingressos dels obrers provenia del dret dels difunts o dret de terratge pel qual rebien 18 diners per enterrar els cossos (adults) i 9 diners pels albat (infants). A més, cobraven per les candeles que cremaven el dia de l'enterrament, com les 47 candeles que cremaren a la tomba d'en Bellolell l'any 1526 o les 12 candeles enceses per l'albat d'en Fornaguera l'any 1527 (6). Els ingressos per enterraments es completaven amb l'administració del *pa dels morts* i les caritats. L'any 1707, d'un total de les 88 lliures dels ingressos que va rebre l'Obra, 55 lliures corresponien a aquests ingressos per defuncions (7).

El segon ingrés en importància era la part del delme

sobre el blat forment, el blat mestall, el mill i el vi (vi subtil i vi bo), que variava anualment en funció del resultat de les collites. Un altre ingrés d'una certa importància que rebé l'Obra a partir dels primers anys del segle XVIII, eren les caritats que li feia la vila i que consistien en una part dels arrendaments de la fleca, la carnisseria, la neu, la gavella i la taverna (8). Altres ingressos menors varen ser els *ous de la Verge Maria* o *ous de les dones* (tot i ser un ingrés força puntual), la venda de la cera que restava dels ciris, els censos que es rebien de l'arrendament d'alguns cossos

Llibre d'anotacions de l'Obra

de terra prop de l'església, els rendiments d'uns pocs censals, els diners recaptats als bacins i la venda de la fusta dels lledoners i oms que hi havia a la plaça.

L'any 1780, els obrers van fer construir la sepultura de l'Obra al davant de l'altar de Sant Isidre, dividida en dos, "perquè així quant sia plena la huna, serveca la altre o bé per distingir-se lo estat de perçones

(...) comença al seguit de la de Casa Sala, que està davant lo altar de nostra Señora del Roser, y la altre afronta fins a la del Sr. Corney, avent-i la distància de deu palms, quals se han dexat per plantar-se allí lo altar de la Assumpta, y poder-se allí dir missa sobre terra ferma, segons que així ho disposan los Concilis” (9). Qui es volgués enterrar a la sepultura de l’Obra hauria de pagar 3 lliures per adult i 1 lliura 10 sous per infant. Al mateix temps prohibien que qualsevol altra persona pogués construir una nova sepultura dins de l’església. Aquesta mesura proporcionà a l’Obra uns ingressos prou importants.

Despeses

Els recursos de l’Obra anaven destinats bàsicament al manteniment diari del temple i del culte. També portaren a terme la contractació de nous retaules, de la pintura de les cortines dels diferents altars i la realització d’obres a l’interior del temple. En les obres importants, com la construcció d’un nou temple o la construcció del campanar, els obrers també tingueren un paper rellevant, tot i que en aquests casos actuaren conjuntament amb la Universitat, els síndics i, sobretot amb el clavari, amb la imposició de nous impostos, com el *vintè*.

Les petites obres pel manteniment de l’edifici parroquial, així com la conservació dels objectes litúrgics en bon estat, s’emportaven quantitats importants: comprar oli i cotó per les llànties, encens, cera blanca i cera groga, adobar la reixa i els esgraons del cementiri, arreglar les portes, enrajolar el terra, emblanquinar l’església, adobar la teulada i la secreta, escombrar l’església, comprar un cobertor per les fonts baptismals, adquirir una caixa per les escriptures, missals nous, sabó i midó per la roba dels capellans, netejar i adobar les creus processionals, ... Quan aquesta missió quedava desatessa, el bisbe en les seves visites pastorals s’encarregava d’advertir els obrers de les obres necessàries sota pena de sancions.

tava una despesa important: aixecar i desmuntar el *monument*, anar a buscar el predicador (sovint era un dominic) i oferir-li menjar (l’any 1722 li oferiren xai i xocolata). A les processons al Corredor per Sant Marc (25 d’abril) i al Remei, s’oferia un ciri als respectius altars i calia fer-se càrrec del menjar dels capellans. En alguna ocasió, per la festa dels Sants Màrtirs (final d’abril) es contractaren músics. Per Sant Martí, calia tenir un predicador. Per Reis, com el dia de Reis de l’any 1573, es feia una despesa extraordinària de cera.

Sepultura de l’Obra, al davant de l’altar de Sant Isidre. D’altra banda,

El calendari litúrgic marcava el ritme de les despeses per atendre les diferents funcions religioses. Per Nadal es comparaven 600 o 700 neules per *enramar* l’església. La celebració de la Setmana Santa compor-

ta, els obrers s’encarregaven de la construcció de noves campanes i del seu manteniment, amb la compra de cordes, de batalls i de vergues de bou. Des

dels primers anys del segle XVIII, també es feren càrrec del manteniment del rellotge del campanar.

El salari del mestre de tocar l'orgue també anava a càrrec de l'Obra. L'any 1575 pagaren el salari dels mestres d'obres que havien "fet la volta grossa a l'orga" (10). L'any 1723 els obrers pagaren a Salvador Nogueres, de Santa Maria d'Arenys, pel "preu fet de l'obra de lo orga" (11).

També, els obrers portaren a terme la reconstrucció de la capella de Sant Miquel, dins de la propietat del mas Colomer d'Estabultols, l'any 1521. Uns anys més tard, l'any 1572, encarregaren la pintura del retaule de Sant Miquel.

4. Els obrers abans del Consell. L'elit local

L'elecció dels nous obrers es feia anualment entre els mesos de juliol i agost. Els obrers cessants, juntament amb altres prohoms en representació de la Universitat de Sant Martí d'Arenys escollien els nous obrers.

Si repassem els cognoms de les persones que ocuparen el càrrec de l'obreria, veurem que corresponen a la pagesia benestant local. La importància que es donava al càrrec va fer que fos ocupat pel que en diríem elit local de Sant Martí d'Arenys, des del batlle Tries fins als Sala, Bellsollell, Borrell, Amar, Arquer, ... També hi trobarem les famílies enriquides del barri de Ribera, els Llobet, Doy, Ferrer, Riera, ... que a partir de 1575 conformarien una nova entitat municipal, Santa Maria d'Arenys.

Aquests foren els obrers entre 1510 i 1579:

1510. Gabriel Tria i Joan Lleu del Mas
1511. Guillem Arquer i Joan Llurià
1512. Toni Fornaguera i Bernat Sala
1513. Gabriel Tria i Bertomeu Bellsollell
1514. Jaume Terra i Toni Gibert
1515. Guillem Arquer i Bertomeu Puig
1516. Bernat Benages i Joan Lleu
1517. Bernat Sala i Joan Borrell
1518. Joan Llurià i Toni Riera
1519. Bertomeu Taxonera sastre i Berant Lladó als. Aulina
1520. Llorenç Vallalta de Goscons i Toni Gibert de Torrentbó
1521. Garau Taxonera d'Aiguaviva i Salvador Oliver de Goscons
1522. Bernat Sala i Toni Bellsollell
1523. Gabriel Trias i Bernat Benages
1524. Joan Llurià i Toni Gibert

1525. Guillem Arquer i Francesc Alsina
1526. Bernat Sala i Guerau Taxonera
1527. Gabriel Trias Batlle i Bernat Benages
1528. Salvador Oliver i Toni Bellsollell
1529. Pere Arquer i Toni Gibert
1530. Bernat Sala i Antoni Riera sabater
1531. Toni Bellsollell i Guerau Taxonera
1532. Guillem Arquer de Goscons i Bernat Benages
1533. Bernat Sala i Toni Riera
1534. Gabriel Trias i Marçal Llurià
1535. Toni Bellsollell i Salvador Oliver
1536. Guillem Arquer i Guerau Taxonera
1537. Toni Pasqual i Bernat Benages
1538. Joan Sala i Toni Riera
1539. Gabriel Trias i l'honorable Antoni Bellsollell
1540. Hipòlit Gibert i Salvador Oliver
1541. Toni Riera de Mar i Guerau Taxonera
1542. Marçal Llurià i Joan Llobet
1543. Guillem Arquer i Francesc Taxonera
1544. Joan Sala i Bertomeu Benages
1545. Guerau Taxonera i Pere Gibert
1546. Antoni Bellsollell i Francesc Lleu
1547. Joan Regàs i Marçal Llurià
1548. Pere Arquer i Guerau Taxonera
1549. Joan Sala i Toni Riera de mar
1550. Pere Gibert i Francesc Lleu
1551. Toni Bellsollell i Jaume Tries
1552. Bernat Pasqual i Antoni Oliver
1553. Marçal Llurià i Joan Llobet
1554. Toni Riera i Joan Sala
1555. Guerau Taxonera i Hipòlit Colomer
1556. Jaume Trias mariner i Nicolau Pau pagès
1557. Antic Oliver i Toni Arquer
1558. Antic Oliver i Jaume Tries
1559. Toni Bellsollell i Francesc Lleu
1560. Miquel Riera i Garau Taxonera
1561. Joan Sala i Joan Llobet
1562. Andreu Lleu i Bernat Pasqual
1563. Marçal Llurià i Berant Catà.
1564. Pere Arquer i Hipòlit Colomer
1565. Joan Sala i Garau Taxonera
1566. Pere Gibert i Guillem Lleu
1567. Antic Tries Batlle i Joan Llobet de la Ribera
1568. Bernat Pasqual pagès i Pere Arquer ferrer
1569. Toni Ferrer mariner i Andreu Llúria del Puig
1570. Jaume Tries mariner i Jaume Bellsollell sastre
1571. Miquel Riera de mar i Guerau Taxonera pagès
1572. Sebastià Doy mariner i Bernat Sala pagès
1573. Gabriel Umbert i Hipòlit Colomer sastre
1574. Bernat Pasqual i Pere Arquer ferrer de mar
- 1575.
- 1576.
1577. Antic Tries batlle i Jaume Oliver

Detall de la sepultura de l'Obra

5. Els obrers, primeres autoritats municipals abans de 1599

L'autoritat dels obrers els va permetre fins i tot fiscalitzar, en nom dels feligresos, la feina del rector i dels altres capellans de la parròquia. Així trobem la relació, elaborada pels obrers, dels “capellans que an faltat a las mises de Nostra Senyora dels dissaptes”, entre els quals apareix el rector (12).

El seu paper de primeres autoritats municipals es manifestà en ocasions crítiques de manca de blat a causa de collites catastròfiques. Així, trobem com els anys 1522 i 1529, els obrers encarreguen a en Toni Riera, sabater la compra “de blat que la comunitat me avia comenat” (13) .

Fins a la creació del Consell l'any 1599, els obrers, juntament amb els síndics i el clavari, exerciren com a autèntics representants de la comunitat, un concepte que ells mateixos feien servir com a sinònim de terme parroquial. La renovació anual de la institució de l'obreria, la seva permanència al llarg del temps i la seva elecció per part de la Universitat, li atorgaren una autoritat permanent superior a la dels síndics, escollits puntualment per a una comesa concreta. Els obrers actuaren, no només davant del bisbe, sinó també davant del batlle i, sovint, per resoldre problemes que afectaven la comunitat. Ells foren durant molts anys les primeres autoritats locals

(1) J.M. Pons i Guri. “Universitat”. *Diccionari d'història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1992. Pàg. 1081.

J. M. Pons i Guri. *Un siglo de arte religioso en San Martín de Arenys*. Arenys de Mar: Tipografia J. Tatjé, 1944.

(2) J.M. Pons i Guri. “Obreria parroquial”. *Diccionari d'història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1992. Pàg. 747.

(3) J.M. Pons i Guri. “Obreria parroquial”. *Diccionari..* Pàg. 747.

(4) ADG. *Visites Pastorals*. Íñigo de Vallterra, 1367. Núm. 12.

(5) ADG. *Visites Pastorals*. Berenguer d'Anglesola, 1401. Núm. 15

(6) AHFF i Muncipal d'Arenys de Mar. *Llibre de l'Obra parroquial de Sant Martí d'Arenys*, 1510- 1578. Núm. 208.

(7) Arxiu Paqroquial d'Arenys de Munt. *Llibre de l'Obra*, 3.2.2. 1701- 1787.

(8) Arxiu Paqroquial d'Arenys de Munt. *Llibre de l'Obra*, 3.2.2. 1701- 1787.

(9) Arxiu Paqroquial d'Arenys de Munt. *Llibre de l'Obra*, 3.2.2. 1701- 1787. Fol. 10.

(10) AHFF i Muncipal d'Arenys de Mar. *Llibre de l'Obra parroquial de Sant Martí d'Arenys*. 1510- 1578. Núm. 208. Fol. 77.

(11) Arxiu Paqroquial d'Arenys de Munt. *Llibre de l'Obra*, 3.2.2. 1701- 1787.

(12) Arxiu Paqroquial d'Arenys de Munt. *Llibre de l'Obra*. 3.2.1.

(13) AHFF i Muncipal d'Arenys de Mar. *Llibre de l'Obra parroquial de Sant Martí d'Arenys*. 1510- 1578. Núm. 208. Fol. 24.

LA GRANJA AVÍCOLA SANTA CLARA DEL DR. ZARIQUIEY A ARENYS DE MUNT, 1924- 1930

Elies Surroca i Campàs

1.El doctor Ricardo Zariquiey

El doctor Ricard Zariquiey i Cenarro (1870-1943), nascut a Caparrosó (Navarra), va ser un eminent pediatre, que va dirigir el Cos Facultatiu de la Casa de la Maternitat de Barcelona una colla d'anys, desenvolupant i experimentant amb força èxit, diversos tractaments per les malalties de la infància, dels quals deixà constància en els nombrosos escrits que publicà al llarg de la seva vida. Però, també el doctor Zariquiey, va ser un eminent científic i un enamorat de la natura, que dedicà gran part de la seva vida a l'estudi dels insectes i altres exemplars del món animal. A partir de l'any 1917 fou, quan la seva afició per l'Etimologia el va portar a iniciar una activa campanya espeleològica per tot Catalunya a la recerca d'exemplars poc coneguts i especials de coleòpters i lepidòpters (1). Va descobrir una espècie de coleòpters hipogeus, al qual va posar el seu nom, com fou el *Speonomus guimjuani* Zariquiey. Recollí raríssims exemplars com l'*Abromus zariquieyi* Dod. Més tard, cedí la seva col·lecció d'insectes al Museu de Ciències Naturals de Barcelona i es dedicà als aràcnids, passant posteriorment a l'estudi dels peixos d'aigua dolça de Catalunya, que el portà a recórrer per a tal fi, la Vall d'Aran i les desembocadures dels rius Muga, Ter, Llobregat i Ebre. L'any 1934, en

plena república, encara es decidí a experimentar en un altre camp aprofundint en l'estudi dels crustacis, i per aquest motiu, va recórrer tot el litoral català recollint diferents espècies d'aquests artròpodes. Per a totes aquestes campanyes de recerca espeleològica l'acompanyà gairebé sempre, el seu fill gran Ricardo Zariquiey i Álvarez, pediatre, que també professava la mateixa vocació que el seu pare per l'etimologia (2).

Però, el doctor Zariquiey a més, era un entusiasta de l'avicultura i per aquest motiu, va muntar una granja d'aus a Arenys de Munt, que fou inaugurada l'any 1925 i que la dirigí el seu fill Gustavo Zariquiey i Anglada (fill de la seva segona dona). Suposem – ja que no hem trobat documentació que ho ratifiqui – que la granja deixà de funcionar l'any 1930, per motius que desconeixem.

2.Un bocí d'història de l'avicultura moderna

Els primers avicultors amb sistemes d'incubació artificial, varen començar a aparèixer a Catalunya entre els anys 1875 i 1880, gràcies a les incubadores que alguns espanyols i catalans van portar de França (tipus Roullier Arnoult, Martin i Voitellier) (4). Però, en un principi, només eren uns quants els que es dedicaven a la incubació artificial com aficionats. No va ser fins a

Granja Santa Clara a Arenys de Munt

l'última dècada del 1800, que van sorgir els primers avicultors que van muntar granges amb un caràcter més professional, i amb incubació artificial a gran escala. La indústria avícola es va començar a desenvolupar molt ràpidament, i a Catalunya hi hagué un gran interès per donar un fort impuls a la cria de les aus, ja fos com a mitjà per obtenir carns tendres pel consum, ja com a manera de millorar la producció d'ous.

Ricardo Zariquiey i Cenarro

Però, abans d'aquest primer esclat de les granges industrials que van aparèixer a finals del segle XIX, ja en funcionava una a Arenys de Mar amb mètodes de cria molt avançats per l'època: era la Granja Paraiso, creada pel doctor Salvador Castelló i Sala, que fou inaugurada oficialment l'any 1894, tot i que ja estava activa des de feia bastants anys (5). El doctor Salvador Castelló i Carreras (fill del fundador), que havia estudiat a Bèlgica un curs de "Zootecnia general y especial de las aves domésticas" i realitzà més de dos anys de pràctiques a França i Anglaterra, va obrir al cap de poc temps i al mateix costat de la granja Paraiso, una escola d'avicultura que la reina regent d'Espanya Maria Cristina li concedí el títol de "Real Escuela", convertint-se en la segona escola oficial d'Espanya (6).

Gairebé al mateix temps que la Paraiso, es van muntar a Catalunya altres granges d'incubació artificial.

La més important, i potser la primera a produir a gran escala, fou la d'en Lluís Martí i Cadolar, un gran aficionat a l'avicultura, propietari de la Granja Vieja d'Horta, a on va instal·lar una important, moderna i reputada sala d'incubació artificial, amb gallines del Prat i del Vallès, i amb cent màquines de 100 ous cada una que funcionaven de desembre a maig. Durant 20 anys va disseminar la llavor de les seves gallines per tots els galliners de Barcelona. A principis del 1900 funcionaven a Barcelona més de 300 incubadores que produïen uns 200.000 pollets, dels quals més de 35.000 provenien de la granja d'en Martí Codolar. Els pollets acabats de néixer venien al principi, a 5 pessetes la dotzena.

3. Inici de la granja d'avicultura Santa Clara d'Arenys de Munt

A causa, tal com hem dit anteriorment, de la decidida vocació pels animals i de la voluntat d'experimentar en el camp de l'avicultura del doctor Zariquiey, i de la seva amistat amb el doctor Castelló de la granja Paraiso, cercà un terreny adient per la instal·lació d'una granja – el doctor Zariquiey ja feia anys que estiujava a Arenys de Mar – i va escollir Arenys de Munt, crec que per la seva proximitat amb la granja escola Paraiso del doctor Castelló, i l'any 1922 va adquirir tres parcel·les al sector de Ca l'Amar partida Ruals-Sala-Piteu. Dues eren propietat d'en Joan Carsi i Carsi, veí de Barcelona i l'altre d'en Joan Riera i Castanyer, d'Arenys de Munt.(8). En aquests terrenys, va fer edificar una casa d'estil modernista pel constructor i mestre d'obres arenyenc, Martí Teys. Segons certificat emès pel secretari municipal Francesc Molins l'any 1944 amb motiu de la mort del doctor Zariquiey, la finca constava de:

1º- Casa para habitación i cuadras; superficie 150 metros cuadrados de planta y un piso, lindante por oeste frente, sur izquierda y este espalda, con terrenos de la misma propiedad; y por el norte derecha con terrenos de Doña Pilar Bellolell Rovira.
2º- Casa para habitación de planta y dos pisos, con superficie de 176 metros cuadrados, lindante por sus cuatro puntos cardinales con terrenos de la misma propiedad.
3º- Piezas de tierra situadas en la partida "Ruals, Casa Sala y Piteu", de cabida en junto cinco cuarteras, ocho cuarterones, dos picotines; equivalentes a dos hectáreas, diez áreas, treinta y seis y media centiáreas, cuyos linderos no constan" (9).

La casa estigué acabada al cap de dos anys, convertint-se en casa d'estiu dels Zariquiey, amb el nom de Vi-

lla Clara i que també, va fer les funcions de granja avícola. La direcció del negoci de cria d'aviram, el doctor la confià al seu fill Gustavo Zariquiey i Anglada, que en aquells moments estava estudiant la carrera de metge.

Salvador Catelló i Carreras

4. Funcionament de la granja

Per muntar la granja, doncs, varen instal·lar sales de cria i reproducció d'última generació, ja que el doctor Zariquiey, tenia prou solvència econòmica per poder dotar a la granja dels més eficients i moderns sistemes per la cria d'aviram, i prenent com a model la granja pionera en l'especialitat, com era la Paraiso, que precisament la tenien ben a prop, l'any 1925 van iniciar l'activitat de cria de gallinacis (galls, gallines, polls i pollastres) i amb les races de més pedigrí a Catalunya.

Un exemplar de la revista La Ilustración Hispano Americana de 1927 donava informació sobre la dotació material de la granja i el seu funcionament en els següents termes:

“Gustavo Zariquiey ha montado una granja con los

adelantos más modernos, con luz abundante, nidos trampa para el registro de la puesta, asoladores sobre plataformas de cemento portland, suelo de ladrillo i cubierta de tejas o techo de uralita. Los comederos para la mezcla seca, los bebederos, todos provistos de agua corriente, garantizan la higiene i la abundancia de agua, tan necesarias para la buena producción de gallinas y de huevos. En la época de las incubaciones muchos de estos gallineros se convierten en pollares; por medio de tabiques movibles de madera i de tela metálica, quedan divididos en varios departamentos donde se colocan criadoras y en las que se colocan los pollos cuando tienen tres o cuatro semanas para ir dejando sitio en la pollera propiamente dicha; en esa época ofrecen esos departamentos un espectáculo de los mas pintorescos con sus varios miles de pollos de todos los tamaños siempre en movimiento”.....

La Ilustración Hispano-Americana, continuava explicant: “Una de las secciones más importantes, es la de los huevos para incubar, pues, habiendo estudiado detenidamente todos los factores que influyen en que los huevos estén bien fecundados y den pollos viables y aprovechables, esta casa trata a sus reproductoras con todo esmero, obteniendo de ellas huevos en las mejores condiciones para incubar, bien fecundados y con germen sano y en buenas condiciones de desarrollo normal. Seleccionados los huevos con los cuidados que acabamos de mencionar, se obtienen unos espléndidos nacimientos de pollos fuertes y vigorosos que más tarde resultan excelentes ponedoras y reproductoras”.....” Pocas son en verdad las explotaciones avícolas que pueden ofrecer tantas garantías como la granja Santa Clara, tanto para los avicultores como para el público en general, y no hemos de regatear nuestro aplauso a su director, quien, a fuerza de estudios y de práctica, ha logrado familiarizarse con todos los problemas de la moderna avicultura y obtener resultados tan notables en esa utilísima industria”.....

La granja disposava de dues sales d'incubació; una estava proveïda d'una incubadora Buckeye de 2.500 ous i l'altra amb unes quantes incubadores Ideal amb capacitat per 5.000 ous. Això, permetia incubar amb comoditat els ous dels diferents pedigrís de la granja i servir totes les comandes el més ràpid possible. Les incubadores Ideal estaven construïdes als Estats Units pel fabricant J. Miller y Co., de la ciutat de Rockford i en Gustavo Zariquiey n'era el representant exclusiu per Espanya. El prospecte informatiu del fabricant, definia les excel·lències d'aquesta incubadora de la següent manera:

“Les parets són dobles i construïdes amb la millor

fusta vermella de Califòrnia, igual que el vidre de les portes, deixant un espai buit de 63 mm., que les aïlla per complert i fa que la temperatura exterior no influeixi per res en l'escalfor interna. La ventilació està molt ben situada: un ventilador al fons de la càmera dels ous i un altre en la part superior permeten la circulació de l'aire, proporcionant als embrions aire pur constantment. Totes les incubadores tenen el volteig automàtic Miller que permet canviar els ous en un moment al voltant del seu eix major, tal com fa la lloca, i també tenen un assecador, on van caient els pollets a mesura que van naixent, perquè així, no destorbin el naixement dels altres” (10).

Villa Clara. 1930

nen el volteig automàtic Miller que permet canviar els ous en un moment al voltant del seu eix major, tal com fa la lloca, i també tenen un assecador, on van caient els pollets a mesura que van naixent, perquè així, no destorbin el naixement dels altres” (10).

5. Tipus d'aus criades a la granja Santa Clara

La granja Santa Clara es dedicava a la cria de les tres races de gallines més apreciades pels consumidors, com eren: la Prat, la Prat lleonada, la Castellana negra i la Leghorn blanca. En Gustavo tenia preferència per la Prat, perquè entenia, que havia de ser la que finalment s'imposés en els galliners del nostre país; per la seva grandària, la seva carn blanca i fina i per ser una bona ponedora a l'hivern. I una bona prova de la qualitat d'aquestes gallines es va reflectir en els premis nacionals i internacionals que van aconseguir. El que la granja ofería als seus clients, entre altres productes i especialitats eren: pollets acabats de néixer, amb edats de 2, 3 i 4 setmanes i fins a tres mesos; polles de més de tres mesos, polles madures a punt de posar el seu primer ou, o bé, polles que ja portaven dos o tres mesos de posta; així com, pollastres i galls amb un bon pedigree (11).

6. Presentació a exposicions nacionals, estatals i mundials

La llarga llista de premis i reconeixements aconseguits per la granja Santa Clara d'Arenys de Munt van començar al 1926 (segon any de funcionament de la granja) i quan en Gustavo Zariquiey encara no tenia el títol oficial d'avicultor. Un any després de la inauguració de la granja, doncs, la Santa Clara es presentà per primera vegada a una exposició d'aviticultura i fou a l'exposició anual

que organitzava la Real Escuela Oficial Española de Avicultura d'Arenys de Mar a l'Institut Agrícola Catalán de San Isidro, (carrer Portaferriça, 21 de Barcelona), entre el 19 i el 22 de desembre de 1926, i que fou un monogràfic sobre la raça Prat. Es van presentar a concurs 70 exemplars, quedant repartits els premis de la següent manera: Premi general a Miguel Bosch Calderó de la granja Marinette de Parets; campionat de galls a la granja Sojo de Manuel Sojo de Gavà; el de pollastres a Rosa Álvarez de la granja Corominas del Prat de Llobregat i el de gallines a Gustavo Zariquiey de la granja Santa Clara d'Arenys de Munt. També, la granja Santa Clara obtingué el primer premi en la categoria de polles lleonades, amb la número 33; dos segons premis: un, pel seu gall Prat lleonat núm. 34 i l'altre per la polla lleonada núm. 31; i finalment, un tercer premi pel pollastre lleonat núm. 29. L'Exposició la clausurà el president de l'institut, doctor Rafael Vidal i Barraquer el dia 22, i amb una conferència del doctor Castelló de la granja "Paraiso", organitzador del certamen (12). L'any següent, es presentà a la Exposición Nacional de Avicultura, que es va celebrar a Palma de Mallorca del 6 al 12 d'abril de 1927, organitzada per la Asociación de Avicultores mallorquines. La granja Santa Clara obtingué les següents distincions: Segon premi en gallines castellana negra; primer premi en gallines del Prat lleonades; i amb la raça Leghorn blanca obtingué el primer i segon premi en polles i segon premi en polls. (13).

7. Congrés d'Otawa (Canadà)

Del 27 de juliol al 4 d'agost de 1927 se celebrà el III Congreso y Exposición Mundial de Otawa (el segon

s'havia celebrat a Barcelona l'any 1924, presidit pel rei Alfons XIII). La delegació espanyola nomenada pel govern espanyol, estava encapçalada, entre altres, pel doctor Ricardo Zariquiey i Cenarro, propietari de la granja Santa Clara, que assistia en representació del Ministeri de Foment i de la Universitat de Barcelona; per en Salvador Castelló, propietari de la granja Paraiso i que presidia la Delegació; i pel professor de la Escuela Superior de Agricultura de Barcelona l'Enrique Castelló de Plandolit (fill d'en Salvador Castelló). Un "Comité Mixto Ejecutivo del Congreso" que també, viatjà a Otawa, el va presidir l'Alcalde de Barcelona Fernando Álvarez de la Campa (avi del doctor Ricardo Zariquiey i Álvarez) (14).

Varen participar al congrés 45 països de tot el món, amb l'assistència de més de 5.000 congressistes a la sessió d'obertura del dia 27 de juliol. Les conferències i taules de treball se celebraven al teatre Auditorium de la capital, participant en els actes programats gairebé 50 doctors i tècnics en l'especialitat d'avicultura. En la sala d'exposicions es van exhibir principalment, animals de les races nord-americanes: Wyandotte, Rhode Island, Plymouth, Leghorn i les canadenques Chanteclair.

La revista Mundo Avícola, en la seva crònica del mes de setembre de 1927 sobre l'exposició deia:

"Completaban la instalación del pabellón español dos preciosos modelos, en reducida escala, de los grandes gallineros y casas de crianza de la Granja Santa Clara del doctor don Ricardo Zariquiey, en Arenys de Munt, gracias a los cuales los canadienses y los norteamericanos, así como los extranjeros que

visitaron el Certamen Mundial de Ottawa, pudieron darse perfecta cuenta de que en España estamos ya en posesión de lo más moderno y de lo más perfecto que hoy se recomienda en construcciones y material avícola"

Aquí tenim, un perfecte exemple de com, la família Zariquiey - igual que en Lladó amb

els seus licors - van fer popular i conegut el nom d'Arenys de Munt arreu del món, ja que, encara que ells fossin de Barcelona, sempre es presentaven a totes les exposicions com: *Granja Santa Clara de Arenys de Munt* o *Gustavo Zariquiey de Arenys de Munt*.

8. La granja Santa Clara en les últimes exposicions en què va participar

Després del congrés mundial d'Otawa, i abans d'abandonar definitivament els concursos d'avicultura, la granja Santa Clara participà encara en unes quantes exposicions més:

La Exposición Nacional de Avicultura de Reus del

1927, a on la granja Santa Clara obtingué els següents premis: Primer i segon premi en polls i polles de la categoria Castellana negra; segon premi, una menció en polles de la raça Leghorn blanca i un diploma de Cooperación en material avícola (15). L'exposició anual de l'Institut Agrícola Catalán de San Isidro, al 1928 sobre la raça Prat, organitzada per la Sociedad General de Avicultura Española en cooperació amb i subvencionada per

El Dr. Zariquiey al costat del doctor Castelló a l'arribada a Otawa

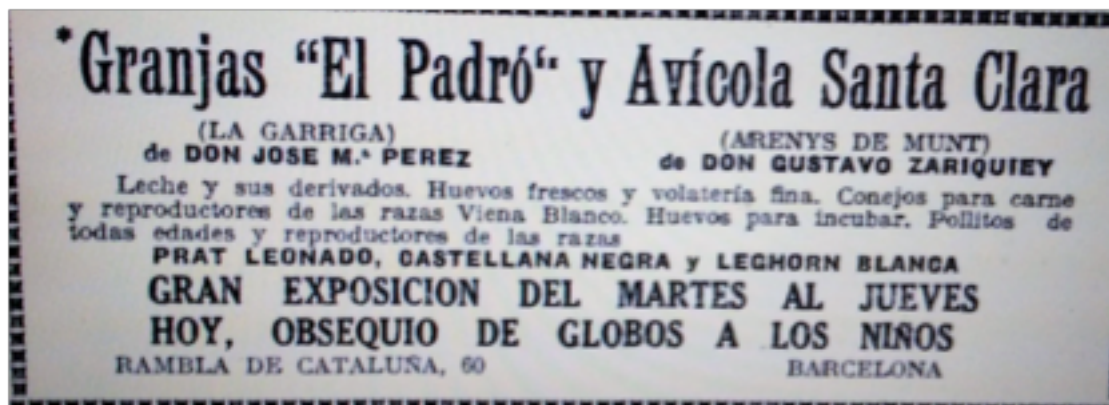
l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació provincial

i el Consejo Provincial de Fomento de la provincia de Barcelona. La granja Santa Clara va rebre el 1r premi dintre la categoria del grup C (pollos sin apéndices) (16), dotat amb 30 ptes; i el 2n premi del grup

D, dotat amb 25 ptes. La Rosario de los Toyos, futura muller d'en Gustavo, també participà en aquesta exposició en la categoria individual. Per concloure l'exposició, el doctor Ricardo Zariquiey i Cenarro, va oferir una conferència sobre els resultats de la Exposición Mundial de Avicultura, celebrada a la ciutat d'Ottawa (Canadà) el mes de juliol de 1927 i a la que ell, va assistir com a representant del govern espanyol i de la Universitat de Barcelona (17).

La Exposición General de Avicultura, que es va celebrar a Barcelona entre el 13 i el 20 de maig del mateix any. Es van repartir premis i diplomes concedits per La Asociación de Ganaderos del Reino i en aquesta ocasió els galls d'en Gustavo Zariquiey, també es van classificar. En la categoria de galls de la raça Castellana negra va obtenir un segon premi; en la de galls Prat Lleonada (sin apéndices), aconseguí un primer premi, un segon i dos mencions honorífiques. També, un quart premi i dos mencions honorífiques en gallines Leghorn Blanca i dos quarts premis i dos mencions honorífiques en galls. Actuà de president del certamen el professor Salvador Castelló, director de la Real Escuela de Avicultura d'Arenys de Mar(18).

I finalment, la Exposición General Española de Avicul-

tura que es va celebrar en aquesta ocasió a Sevilla l'any 1929. Les granges que van aportar un major nombre d'aus a l'exposició foren les catalanes, que van instal·lar uns magnífics galliners, amb especial menció al de la granja "Paraiso" d'Arenys de Mar que estava proveït amb més de cent gallines castellanes negres. L'altre galliner més ben dotat, fou el de les gallines catalanes blanques del Prat, cedides per les granges Marinette, Mas Furés, Dellas, i la Santa Clara d'Arenys de Munt. Però, inexplicablement, aquesta va ser una de les seves últimes participacions en concursos d'avicultura.(19).

9. Estudis d'avicultura d'en Gustavo Zariquiey

A la tardor de l'any 1926, en Gustavo Zariquiey es va inscriure a la Real Escuela Oficial Española de Avicultura, d'Arenys de Mar, per tal d'obtenir el títol oficial d'avicultor (20). Sota la supervisió del director de l'escola Salvador Castelló, es van celebrar els exàmens corresponents al curs 1926-27 el maig de 1927, actuant de tribunal examinador els enginyers agrònoms, Jaume Nonall i Trinitat Catasús, i l'inspector d'higiene i sanitat pecuària Jesús Luque. Van aprovar el curs 13 alumnes de diferents llocs d'Espanya (entre ells en Gustavo, que era l'alumne més jove amb només 22 anys, i en Lluís Pujades d'Arenys de Mar, tots dos amb matrícula excel·lent.

Gallines i gall raça Prat

10. En Ricardo Zariquiey i el seu fill Gustavo designats per càrrecs representatius en el sector de l'avicultura

L'any 1927 en una reunió celebrada a l'Institut Agrícola Catalán de San Isidro es constituí la Junta Directiva i la Junta Consultiva de la Sociedad de Avicultura Española

la. El càrrec de president va recaure en la persona de Francisco Mercader (vescomte de Benlloch), mentre en Ricardo Zariquiey i Cenarro fou designat vocal de la nova junta. La revista Mundo Avícola, al final de la seva crònica sobre l'assemblea de l'Institut, deia: "Las personas que componen esta junta y sus conocimientos en ramo tan importante de la Agricultura, como es la Avicultura, hacen esperar que esta Sociedad pueda llenar su cometido para el fin que se propone".

El 5 d'abril de 1928 va tenir lloc a Barcelona, una altra important reunió d'avicultors professionals catalans, socis majoritàriament, de la Asociación Regional de Ganaderos de Cataluña i afiliats a la seva secció d'Avicultura. Per dirigir aquesta secció, després d'arribar a una situació de consens, es va escollir la seva junta directiva amb avicultors residents a Catalunya, quedant formada per les següents persones, totes elles professionals del sector: Juana Grand Gerard de Gasòliba, avicultora de Barcelona; Ricard Zariquiey, propietari de la granja Santa Clara; Miguel Bosch de Calderó, propietari de la Granja Marinette; Manuel Sojo del Castillo, propietari de la Granja Sojo; Pablo Carbó, avicultor; José Colominas, propietario de Granja Avícola Prat i Fernando Zulueta, avicultor (20). I encara, l'onze de novembre de 1929, l'ajuntament d'Arenys de Munt va rebre una notificació de l'Asociación General de Ganaderos d'Espanya amb el nomenament d'en Gustavo Zariquiey i Anglada, com a nou president de la Junta Local Ramadera d'Arenys de Munt (20).

Gall i gallina castellana negra

11. Cessament de l'activitat avícola

No hem pogut esbrinar perquè va tancar, ni quan exactament, però segons sembla, en temps de la República, la granja ja no funcionava com a tal. Durant la guerra civil, la finca Villa Clara fou expropiada pel

Comitè Revolucionari i funcionà com a explotació agrària col·lectivitzada al servei de la Junta Municipal Agrària. El doctor Zariquiey, tot i haver col·laborat amb la Generalitat durant la República, va tenir por de possibles represalies i marxà a la zona nacional.

Després de la guerra, el doctor va tornar a Barcelona i a la seva finca d'Arenys de Munt, continuant amb la seva activitat de Cap dels Serveis mèdics d'infància de la Maternitat de Barcelona, i amb les seves investigacions científiques del món animal. Però, mentre estava en plena maduresa científica i quan tan laboriosa preparació dels seus treballs començava a donar els seus fruits, l'avenç progressiu d'una malaltia l'obligà a abandonar l'estudi sobre els decàpodes de les nostres costes, que ja tenia mig acabat i a mantenir-se allunyat dels seus estudis predilectes els tres últims anys de la seva vida, que va passar a la finca d'Arenys de Munt.

El 7 de setembre de 1943 moria a 78 anys el doctor Ricardo Zariquiey i Cenarro, mentre estava a la seva finca Villa Clara d'Arenys de Munt (Oriente, 22) i fou enterrat al cementiri del poble. La seva dona Caridad Anglada havia mort el 22 de novembre de 1928, també a la finca d'Arenys de Munt. En Gustavo Zariquiey Anglada (1905) va morir el 19 de gener de 1944 a l'edat de 39 anys, a la seva casa de Barcelona del carrer Aribau, 32 (21).

Annex I

Altres granges importants que es van muntar a Catalunya seguint les passes de la granja Santa Clara, s'inaugurà a Ripoll la granja Santa Maria, propietat dels empresaris Díaz i Budallés, amb capacitat per 5.000 pollets, prioritàriament de les races Prat lleonada, Castellana negra, Leghorn blanca i Wyandotte Blanca. Algunes de les granges que també van funcionar amb força èxit, aquells anys a Catalunya, foren: Vora Mar a Altafulla; Mas Rosa de Sant Joan d'Espí; Minette de Parets; Sojo de Gavà; Álvarez del Prat de Llobregat; Corbella de Cerdanyola, Prat del Prat de Llobregat o El Padró de La Garriga, amb la qui en Zariquiey establí un conveni de col·laboració l'any 1928, per tal de fer conjuntament la propaganda, venda i promoció dels seus productes. Tenien el despatx a la Rambla Catalunya, 60 de Barcelona.

Annex II

Races de galls i gallines que es criaven a les granges catalanes a principis del segle XX.

Autòctones:

Prat i Prat lleonada; de les més antigues de Catalunya i originària del Prat.

Castellana negra; antiga raça espanyola coneguda des del segle XV.

Cara blanca; raça mediterrània

Menorquina (o balear); originària de Les Illes

Paraiso; creada a la granja Paraiso; de gran volum i carn molt fina.

Empordanesa; (blanca i rosa), molt antiga i originària del nord de Catalunya.

Penedès (o penedesenca); originària de Vilafranca.

Estrangeres:

Leghorn; raça mediterrània, d'origen italià que poblava tota la costa del Mediterrani.

Rhode Island; d'origen americà. Encreuament d'una espècie nativa amb combatents malaies.

Plymouth Rock; originàries dels EUA. Encreuament d'una dominicana amb una asiàtica.

Wyandotte plateada; dels EUA i de gran volum.

Encreuament d'una *Sebright* amb una *Conchinchina negra*.

Orpington; raça relativament moderna i originària d'Anglaterra.

Cornish; raça anglesa, encreuament d'una *Aseel* i una *Conchinchina lleonada*.

Sussex; raça molt antiga del sud d'Anglaterra.

Gall i gallina Leghorn blanca

(1)- (Coleòpters): espècie d'insecte que es distingeix per disposar d'ales, però que són inservibles per volar. (Lepidòpters): són els insectes coneguts com a papallones.

(2)- La informació sobre una part de les activitats del doctor Zariquiey, està extreta de la nota necrològica escrita per en Francisco Español en la mort del doctor. Al Batec del mes de novembre, podreu trobar, una més amplia informació sobre la família Zariquiey.

(3)- Ordre de crustacis entre els quals es troba el cranc.

(4)- Revista *Avicultura Práctica*, núm. 187 de 1919. Editada per la granja Paraiso.

(5)- La granja Paraiso fou fundada per en Salvador Castelló i Sala l'any 1864 a Arenys de Mar. També, va instal·lar dintre de la granja uns hivernacles per cultivar plantes i fruits ornamentals tropicals, obtenint amb aquests productes una medalla de plata en l'exposició de Paris de 1867. El seu fill Salvador Castelló i Carreras (també, anomenat El Patriarca), fou qui donà l'impuls més important a la granja, gràcies als seus estudis en

diferents països, les investigacions desenvolupades sobre la matèria i la publicació de la revista *Mundo Avícola*, que ell mateix va fundar i dirigir. Ell fou, qui inaugurà oficialment la granja l'any 1896. Va revolucionar el món de l'avicultura a l'estat espanyol i a Catalunya, creant algunes races avícoles emblemàtiques com el capó Paraiso, una gallina de gran volum i de carn més fina que superava a les clàssiques del Prat, però amb una posta raonablement bona de 180 a 200 ous, de grandària mitjana a grossa i de closca rosada. La població avícola mitja de la granja era de 3.000 aus, amb incubadores industrials per 12.000 ous, que produïen més de 50.000 pollets cada any. Annexa a la granja principal, n'hi havia una altra amb dependències més petites que funcionava en qualitat de granja demostrativa amb 1.000 gallines dedicades a la producció d'ous de consum. El doctor Castelló venia unes pastilles, anomenades "Combinados Barral" (a 6,50 el paquet de 5 pastilles), per conservar els ous durant alguns mesos, sense que es fessin malbé.

(6)- La Real Escuela de Avicultura d'Arenys de Mar ubicada al costat de la granja Paraiso fou creada a iniciativa del doctor Castelló i inaugurada un dos de maig de 1896, amb la presència del governador Civil, el diputat a Corts pel districte d'Arenys de Mar, el Ple de l'Ajuntament, caps del departament del Consell Provincial d'Agricultura i del Servei Agronòmic, la Junta directiva de l'Institut Agrícola Sant Isidre i altres personalitats polítiques i funcionaris del ram. El director-propietari de la Granja Paraiso i primer director de l'escola avícola, Salvador Castelló i Carreras va pronunciar el discurs d'obertura de l'acte. Per Real Ordre de 23-9-1896 la reina regent d'Espanya, Maria Cristina va concedir a l'escola el títol de Real, per tal de donar-li rang oficial en l'àmbit estatal i contribuir al foment de la indústria avícola per tot l'estat. El mateix any 1906 se celebrà el primer curs d'avicultura a l'escola, amb l'assistència de 4 alumnes, que es van examinar el mes d'agost i en van aprovar 3. L'escola fou, oficialment reconeguda pel Ministeri de Foment del govern espanyol (Real Decreto de 6 d'abril de 1906) i posteriorment fou subvencionada per l'estat.

(7)- Revista *La Avicultura Práctica*, núm. 187 de 1919. Editada per la Granja Paraiso.

(8)- Llibre d'amillaments, any 1923-A.H.M.A.M

(9)- Correspondència de secretaria any 1944. A.H.M.A.M.

(10)- Revista "La Ilustración Hispano Americana" de gener de 1927.

(11)- El poll o pollet, és un animal nadó; el pollastre és un animal jove que encara no té desenvolupats els òrgans reproductius i el gall és nom del mascle quan arriba a l'edat fèrtil. La polla és la femella joveneta que encara no pon ous i quan comença a pondre, es diu gallina.

(12)- Revista *Mundo Avícola* núm. 62 del mes de febrer de 1927.

(13)- Revista *Mundo Avícola*, núm. 66 de juny de 1927. Fons: Universitat Autònoma de Barcelona (U.A.B).

(14)- Revista "Mundo Avícola", núm. 68-69 de setembre/octubre de 1927. U.A.B.

(15)- Revista "Mundo Avícola", núm.70 de novembre de 1927. U.A.B.

(16)- Els apèndices, eren anomalies o tares de l'au, com per exemple: brots a la cresta, doble cresta, plomes a les potes, orelles vermelles, etc.

(17)- Revista *Mundo Avícola*, núm. 73 de febrer de 1928. U.A.B.

(18)- Revista *Mundo Avícola*, núm. 77 de juny de 1928. U.A.B.

(19)- Revista *Mundo Avícola*, núm. 86 de febrer de 1929. U.A.B.

(20)- Revista *Mundo Avícola* núm. 65 de maig de 1927. U.A.B.

(21)- Diari *La Vanguardia* de 20 de gener de 1944

**COL·LECTIU PEL
MUSEU ARXIU
D'ARENYS DE MUNT**